

UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ
FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ
Institut mezioborových studií Brno

Hodnoty ve výchově dětí předškolního věku

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Vedoucí bakalářské práce:

Mgr. Petr Sýkora Ph.D.

Vypracovala:

Bc. Dana Rychlíková

Brno 2011

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma Hodnoty ve výchově dětí předškolního věku zpracovala samostatně a použila jsem literaturu uvedenou v seznamu použitých pramenů a literatury, který je součástí této bakalářské práce.

Elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné.

V Jihlavě dne 1.4.2011

.....

Poděkování

Děkuji panu Mgr. Petru Sýkorovi Ph.D. za velmi užitečnou metodickou pomoc, kterou mi poskytl při zpracování mé bakalářské práce.

Bc. Dana Rychlíková

OBSAH

Úvod	2
1. Hodnoty ve výchově	4
1.1. Vymezení pojmu hodnota	4
1.2. Hodnoty a vliv školy	6
2. Rodina jako ústřední životní hodnota	9
2.1. Současná rodina	9
2.2. Rodina jako sociální instituce	12
3. Socializační proces dítěte předškolního věku	15
3.1. Pojetí socializace	15
3.2. Průběh socializace	17
3.3. Socializační možnosti školy a rodiny	21
4. Pojetí předškolního vzdělávání	24
4.1. Úkoly a cíle předškolního vzdělávání	24
4.2. Kompetence dětí v kontextu prosociální vybavenosti	26
5. Hodnoty pro život dítěte	29
5.1. Základ pro budoucnost – vzdělání a vnitřní síla	29
5.2. Hodnoty pro budoucnost	32
5.3. Znalosti pro budoucnost – klíčové dovednosti	34
6. Průzkum postojů rodičů a učitelek MŠ a porovnání s Rámcovým vzdělávacím programem	37
6.1. Metodologická východiska	37
6.2. Analýza získaných informací	38
6.3. Porovnání vybraných oblastí s RVP PV	52
6.4. Zhodnocení praktické části	60
Závěr	62
Resumé	64
Summary	65
Anotace	66
Seznam použité literatury	67
Seznam příloh	68

Úvod

Hodnoty jsou velmi těžko uchopitelné pojmy. Každý z nás žijeme ve společnosti, kde se vždy předávaly hodnoty a tradice z generace na generaci. V současné době se zdá všechno jinak. Zatímco dřívější generace rodičů mohly vycházet z toho, že se jejich dětem povede lépe než jim samotným, dnes se taková vyhlídka pomalu vytrácí. Tušíme, že naše děti vyrůstají do světa, ve kterém budou základní kategorie naší kultury – povolání, úspěch, učení, manželství, rodina, stáří – vypadat pravděpodobně jinak než v posledních sto letech. My, ale především naše děti se tak stále pouštíme do riskantnějšího, nepokojnějšího a individualističtějšího, ale také rozmanitějšího světa, ve kterém se hraje podle jiných pravidel. Jedinou jistotou je, že budoucnost je nejistá. Jak však můžeme své děti připravit na něco, co je čeká za dvacet či třicet let? Čím je musíme vybavit na cestu do nejisté budoucnosti, aby byly šťastné, úspěšné a spokojené?

Mnoho dospělých má za to, že je třeba mít své děti především rád a myslet to s nimi dobře. Ve jménu lásky a dobrých úmyslů se někteří lidé cítí oprávněni používat i takové výchovné prostředky, které se neslučují s respektem a důstojností – vyhrožování, tresty, moralizování, uplácení odměnami a další. Pokud své děti vychováváme, musíme přiznat, že se naše výchova často mívá účinkem. Přitom máme na mysli samozřejmě jen jejich dobro. Je jisté, že nic se neděje bez příčiny a za vším je třeba hledat důvody. Jsme přece jen lidé a i ve výchově děláme chyby. Opakujeme chyby svých rodičů i přesto, že si je často uvědomujeme, nebo děláme své vlastní chyby. V současné době často používáme výchovné styly, které nefungují. Co s touto situací? Měli bychom vědět, že děti si musí najít svoji cestu samy. My, rodiče, bychom se měli o své děti především zajímat, snažit se jim porozumět, trochu pomoci a dát jim tu správnou výbavu do života. Naše děti budou potřebovat mít základy hodnot a klíčových schopností, které jim budou při jejich cestě životem pomáhat.

Již 25 let pracuji jako učitelka mateřské školy u dětí ve věku od tří do šesti (sedmi) let, tedy v předškolním věku. Jsem přesvědčená, že právě toto období je velmi důležité, zásadní pro utváření základů hodnot a klíčových kompetencí u dětí.

Záměrem mojí bakalářské práce je zamyšlení nad současnými hodnotami ve výchově dětí, a to z různých úhlů pohledu. Jaké hodnoty by chtěli rodiče u svých dětí, jaké učitelky mateřských škol u svých svěřenců, se kterými každodenně pracují a jaké hodnoty pro současnost a budoucnost předkládá oficiální kurikulum pro předškolní vzdělávání.

Cílem teoretické části je popsat socializační proces dětí předškolního věku a klíčové kompetence v kontextu se sociální vybaveností dítěte.

Cílem praktické části je zjistit očekávání rodičů dětí od socializačního procesu v mateřské škole, jejich požadavky na něj a názory a požadavky učitelek mateřských škol. Dále provedení komparace požadavků a názorů rodičů s přístupem učitelek a s požadavky oficiálního vzdělávacího dokumentu.

Zaměřím se na vzájemnou interakci mezi dětmi, dětmi a dospělými, na to, jaké sociální normy, hodnoty, názory a návyky si děti v rodině a v mateřské škole osvojují. Kterí činitelé ovlivňují proces socializace dítěte, které sociální činnosti učitelky využívají, aby u dětí rozvíjely jejich sociální dovednosti a jak rodiče i učitelky u dětí budují zvnitřnělé hodnoty, podle nichž budou děti zvažovat své chování i tehdy, když na blízku nebude žádná kontrola. Jde o zjištění, jestli se v současné době daří i v praxi naplňovat myšlenky o rozvoji osobnosti dítěte, o jeho sociálních kompetencích, jejich vedení k samostatnosti a zodpovědnosti. Dále se zamyslím nad tím, jak má být dítě připravené do života, které jsou základy schopností a hodnoty důležité pro jeho budoucnost, zda jsou děti dostatečně vybaveny pro svůj budoucí život. Součástí práce je i rozbor požadavků Rámcového vzdělávacího programu pro předškolní vzdělávání. Zaměřím se na studium odborné literatury v tištěné i elektronické podobě, na její zpracování a také na formulaci svých vlastních postřehů, názorů a zkušeností, které náleží k tomuto tématu.

1.Hodnoty ve výchově

1.1.Vymezení pojmu hodnota

Pojem hodnota je velmi často používaný, ale málokdy definovaný. Definování hodnot je nesnadné, protože existuje několik úhlů pohledu. V přírodních vědách je hodnotou nějaký číselný výsledek nebo měření. V ekonomii vyjádření určité ceny. V běžné řeči a filozofii znamená to, čeho si lidé nejvíce váží, za co jsou ochotni něco obětovat. V pedagogickém slovníku je hodnota formulována jednak v sociálně psychologickém pojetí jako subjektivní ocenění nebo míra důležitosti, kterou jedinec přisuzuje určitým věcem, jevům, lidem. Hodnoty jsou osvojovány v procesu socializace a enkulturace. Některé hodnoty jsou respektovány jen skupinami, jiné celou společností. Určité hodnoty, například morální, mají trvalou hodnotu a platnost, jiné jsou proměnlivé a mají krátké trvání. V běžném životě musí člověk neustále hodnotit a vybírat, a i když neví, co je dokonalé nebo dobré, obvykle umí odhadnout, co je lepší a co horší. Dává přednost jedné věci před jinou a dovede si to i vysvětlit. Hodnoty lze brát jako určité cíle, za kterými jdeme (kladné hodnoty), anebo naopak jsou to ty nežádoucí, kterým se vyhýbáme (záporné hodnoty).

Chceme-li se dovědět, co vlastně lidé chtějí a co nechtějí, nemáme mnoho spolehlivějších metod než tu nejprostší – zeptat se jich. Půjde však většinou jen o postoje a hodnoty na úrovni vědomé, a ty rozhodně nemusejí odpovídat nejhlubším vrstvám psychiky, z nichž se lidské jednání motivuje. Největší obtíž je ale v tom, že o nejzákladnějších hodnotách života lidé zpravidla nepřemýšlejí a nemají je tak slovně zformulovány, aby je mohli na požádání sdělit. Hodnoty se totiž žijí. A jestliže o nich někdo moc mluví, mohou to být docela dobře ty, které byly vysloveny někým jiným a naše zkoumaná osoba je jen povrchně převzala, ale jejímu přesvědčení neodpovídají. (Matějček, 1986, s. 34)

Proč jsou vlastně hodnoty v životě člověka tak důležité? Odpověď není vůbec lehká, ale mohla by vypadat například takto. Z hlediska objektivního jsou hodnoty důležité, protože přispívají k tomu, aby společnost byla bezpečná a dál se vyvíjela. Protože jsou správné. Protože je to tradice a kultura. Protože výzkumy ukazují, že chování založené

na morálce pomáhá dětem rozvinout smysl pro samostatnost, nezávislost a sebedůvěru. Z hlediska subjektivního jsou základní morální hodnoty důležité zejména proto, že jejich uznání je nejefektivnějším a nejdůležitějším způsobem výchovy, jakým můžeme přispět k tomu, aby se děti cítily v životě spokojené a šťastné. (Eyrová, 2007, s. 8-9)

Psychologický a sociální aspekt se zaměřuje na základě obsahu společenských hodnot na zkoumání, jak se zvnitřňují hodnoty, jaké mechanismy v psychice člověka působí, že jedinec směřuje k určitým hodnotám, a jakou hodnotovou orientaci si vytváří na tomto základě. Především je třeba vidět velmi úzký vztah mezi hodnotami a potřebami, které jsou z hlediska zaměření a směru lidské činnosti jedněmi z rozhodujících. Soustava hodnot, kterou jedinec přijímá a která jej svým obsahem přitahuje, se nazývá hodnotový systém. Protože se jedná o systém, vztahy mezi hodnotami jsou hierarchicky uspořádány v pořadí tak, že některé tvoří východisko hodnotového systému, jiné jsou zase nové. Na základě osvojených hodnot a utvořeného hodnotového systému se u každého člověka formuje osobité zaměření, které označujeme hodnotová orientace. Hodnotová orientace je způsob, jak a proč se určité jevy a předměty odrážejí u daného člověka jako hodnoty a hodnotové systémy a jak vzniklé hodnoty a hodnotové systémy orientují lidské chování. Hodnotový systém a koneckonců i hodnotová orientace se utvářejí v důsledku vnějších okolností prostředí (přírodního i společenského). Jedinec je přímo nucen orientovat se při výběru hodnot danou společností, reálným prostředím ve kterém žije. Samozřejmě, že jedinec v tomto procesu není pasivní. Aktivně reaguje na okolí, orientuje se na výběr hodnot, které odpovídají specifikám jeho osobnosti. (Janoušek, 1988, s. 80)

Jakým způsobem by měly být děti v rodinách vychovávány a k čemu by měly být vychovávány? Další otázky, na které se neustále hledají odpovědi. Potýkají se s nimi celé generace rodičů a neustále se snaží hledat svá vlastní řešení, protože jednoduchý rodičovský recept, který by mohli získat od někoho jiného, prostě neexistuje. Určitý význam v tom jistě hrají různé názory a postoje samotných rodičů a také množství různých teorií, které se k výchově dětí vyjadřují. Jisté výchovné modely nabízejí pedagogické a psychologické vědy. Svůj vliv mají i názory jiných rodin stejné generace, avšak to, jaký výchovný styl v konkrétní rodině převládne. Myslím, že v závěru závisí na rodičích samotných a na tom, k jakým výchovným hodnotám se přiklánějí.

Výchova dětí v první řadě náleží zodpovědnosti rodičů. Ze své zkušenosti vím, že než začneme vychovávat, musíme si nejdříve stanovit to, k čemu chceme vychovávat. Zejména v současné době je nutné si stanovovat výchovné cíle, jelikož výchova se odehrává v poměrně nestálé společnosti, která je plná napětí, velké svobody a malé kontroly. Naproti tomu se vyznačuje mnoha životními šancemi, ale také nebezpečím, zejména pro dnešní zdraví člověka. Zodpovědnost rodičů má vést k tomu, aby výchovu svých dětí brali vážně. Výchovné cíle jim mohou pomoci vychovávat děti podle svého nejlepšího svědomí. Rodiče by měli mít své výchovné cíle neustále na očích. Když si rodiče stanoví, k čemu a proč své děti vychovávají, měli by si určit konkrétní metody, které k výchově použijí. Zvláště v dnešní době, která nedává člověku žádná přesná pravidla a téměř žádné hranice chování, je o to víc důležité, aby rodiče měli konkrétní cíle a konkrétní představu, k jakým hodnotám své děti povedou. Pokud toto nebudou mít promyšlené, jejich výchova bude chaotická, nahodilá a nejasná. V tomto případě bude dítě postaveno do života a nebude mít konkrétní představy o tom, jak se v něm má chovat bez daných hodnot a norem. Důležité je s hodnotami pracovat, diskutovat o nich, probírat je, protože hodnoty nejsou předem dány, nejsou označeny jako dobré, či špatné. Při výchovném působení je kladen důraz na zážitek a zkušenost s hodnotami a vlastní výpověď, na vytváření mravních situací a také na vyrovnávání s vlastním jednáním.

1.2.Hodnoty a vliv školy

Problematika hodnot se objevuje již v samé podstatě školního vzdělávání. Hodnoty jsou pro člověka významné. Člověk je bytostí tvořící, prožívající, učící, pracující a vychovávající a hodnoty mu vstupují do těchto procesů a ovlivňují celý jeho vývoj. Škola je instituce, kde se odehrává nejen výuka. Je institucí, pro řízenou socializaci především dětí a mládeže, s důrazem na vzdělávání. Znamená to, že systematicky uvádí děti do sociokulturního světa tak, aby se v něm dobře orientovaly a rozvíjely, aby jeho poznatkové soustavy, hodnoty a normy přijaly za své, aby svým věděním a dovednostmi se v něm dokázaly uplatnit a svým uplatněním napomáhaly jeho reprodukci. Záleží především na charakteru hodnot, na celé hodnotové orientaci člověka, která se podílí na jeho chování a jednání, dále na procesech učení, na jeho

emocionální stránce a také na vůli k dosažení jednak cílů individuálních, ale i společných. Jednání člověka tak má směřovat k porozumění sobě, druhým lidem i celému světu. (Helus, 2007, s. 185)

Domnívám se, že z pedagogického hlediska jako důležité hodnoty pro děti a mládež vystupují především vzdělání jako hodnota, které společnost přisuzuje velmi významnou roli. Dále jsou to hodnoty, které náleží obsahům jednotlivých vzdělávacích programů, kde jsou jasně vymezeny. Například v Rámcovém vzdělávacím programu pro předškolní vzdělávání jsou formulovány jako klíčové kompetence, ke kterým mají děti během docházky do mateřské školy dospět podle svých individuálních rozvojových možností. Co vůbec znamená hodnotová výchova? V čem spočívá? Řekla bych, že jde o určitý proces, ve kterém učitel pomáhá svým dětem objevovat určité hodnoty kulturní, společenské, které by se měly později stát součástí jejich života. Otázkou zůstává, které hodnoty jsou voleny jako významné pro budoucí život dětí, zda jsou vůbec přítomny při procesu vzdělávání a výchovy a do jaké míry je lze vůbec přenést a osvojit si je.

V pedagogice můžeme jako hodnotnou označovat jednak hodnotu určité osoby, věci, díla, myšlenky, ale i věc jako takovou. Takže věci mohou mít hodnotu nebo přímo být hodnotou. Jestliže hovoříme o škole, pak ta se stává nositelem určitého chování, jednání a určité hodnoty. Nemůžeme tedy popřít vztah mezi hodnotou a výchovou, vzděláním. Myslím, že můžeme dojít k závěru, že škola, konkrétně výchovně vzdělávací proces, vlastně vede děti k hodnotě pochopení člověka, přírody, světa. Hodnoty si každý volíme dobrovolně, ale ve své volbě jsme ovlivněni například hodnotovou orientací rodiny nebo svými zkušenostmi. Na to, jestli určité hodnoty přijmeme nebo odmítneme, má vliv také naše emocionální stránka.

Snaha přibližovat hodnoty dětem ve škole může probíhat různými způsoby. Tyto způsoby se odvíjí jednak od typu školy, a jednak od věku dětí. Jednou z možností je přibližování hodnot pomocí zážitků, kdy důležité se jeví právě prožívání hodnot. Uplatňuje se často v estetických či uměleckých hodnotách, kdy umění plní úlohu určitého sdělování jinak nesdělitelného. Hodnoty může dítě vnímat i prostřednictvím vzorů dětských příběhů. Často se objevuje ve vyprávění, pohádkách, ale i v situacích běžného života. Hodnoty lze najít i v situacích, které se odehrávají v běžném životě, ve školních rituálech, v oslavách, které přinášejí dobro co nejširšímu okruhu lidí.

Napadá mě otázka, jaké možnosti škola má v hodnotové orientaci a jakým způsobem by hodnotová výchova měla být orientována? Škola je povinna reflektovat, jak děti tráví svůj volný čas, jak se orientují v problémech a úkolech, které před ně staví okolnosti života, co je trápí a v co doufají, k jakým vzorům se upínají, jakými zásadami se řídí, co přijímají a co odmítají. Pokud by škola v tomto směru nevyvinula patřičnou vnímavost a pohotovost adekvátně reagovat, stane se ve svém působení neadresnou, bude děti míjet. A to zase vyvolá nezáměr dětí o školu a školní vzdělávání s celou řadou dalších tíživých důsledků. Každý člověk si hledá svůj přístup k hodnotám, kde hranicí by měla být lidská práva. Škola by měla v tomto ohledu pomáhat a usměrňovat určité výstřelky, které by směřovaly proti člověku samému, proti jeho právům či životu. (Helus, 2007, s. 189)

Dokumenty české vzdělávací politiky zdůrazňují čtyři pilíře vzdělávání : učit se, poznávat, jednat, žít společně, být. Stránku kognitivní a postojoyou ve vzdělávání najdeme v Bílé knize ČR (2001) a v Dlouhodobém záměru vzdělávání . Mezinárodní dokument UNESCO Učení je skryté bohatství (1996) zdůrazňuje, že hodnotám nelze učit, neboť hodnoty mají význam tehdy, vybere-li si je jedinec svobodně. Podle dokumentu České vzdělávání a Evropa (1999), výchova k demokratickému občanství a demokracii není záležitostí jen jediného předmětu, občanské výchovy, ani jen dalších předmětů, i když k ní značně přispívají, stejně jako demokracie není jen jeden z politických systémů, ale způsob nazírání na svět a jednání. Bílá kniha zdůrazňuje ústup od encyklopedického pojetí vzdělávání. Vzdělávání by se mělo posunout od předávání hotových poznatků dětem a od ústřední role učitele, který tyto hotové poznatky předává, k vytváření nabídky činností a aktivit, k vyhledávání a třídění informací dětmi. Dokumenty České vzdělávání a Evropa a Bílá kniha zdůrazňují, že na utváření hodnotové orientace dětí má také velký vliv klima školy a třídy, na kterém se podílejí také učitelé. O hodnotách hovoří vzdělávací dokumenty velmi skromně, není vyjádřeno, jakým způsobem by měla výchova k hodnotám probíhat. Co z toho vyplývá? Myslím si, že záleží především na učitelích, jak k tomuto problému přistoupí. Každý předmět, každá výchova zprostředkovává určité hodnoty. Stanovit si nějaký společný cíl výchovy k hodnotám nejspíš nejde. Možná lze vytvořit jen předpokládanou charakteristiku dítěte, které by mělo mít určité vlastnosti.

2.Rodina jako ústřední životní hodnota

2.1.Současná rodina

Charakteristikou současné rodiny se ve své knize *Základy sociální pedagogiky* zabývá Blahoslav Kraus (2008, s. 83). Jako první znak rodiny uvádí demokratizaci uvnitř rodiny. Dnešní muž ztratil své dřívější výsadní postavení. Naopak žena své postavení posílila, získala určitá práva, ale také povinnosti, které dříve zastával pouze muž. Změna nastala i co se týká postavení dětí v rodině. Děti se více zapojují do života rodiny a vztah mezi dětmi a rodiči je v rovině partnerské. Dnes se často rodina dostává do určité izolovanosti. Tato situace vyplývá z izolovaného života jednotlivých generací, ale také z poklesu intenzity sousedských vztahů, z tendence uniknout všem rozmanitým podnětům dnešního světa do poklidu a soukromí rodiny. Dnešní rodina má tendenci žít uzavřená od dnešního chaotického světa. Dochází ke zmenšování současné rodiny. Zvyšuje se počet jednočlenných domácností a osamělých matek s dětmi. Tato situace vede k malé stabilitě rodin. Chybí zde ukotvení rodin ve společnosti, a proto jakýkoliv konflikt, kterému musí rodina čelit, může vést k jejímu rozvratu.

Další charakteristikou rodiny je její dezintegrace. Rodinní příslušníci tráví málo času pohromadě. Nesdělují si svoje zážitky a celkově vážně komunikace. Rodiče v současné době jsou stále více zatíženi svými pracovními povinnostmi. Z toho vyplývá jejich nedostatek času pro rodinu, vyčerpání a nedostatek sil na výchovu dětí. Rodiče se snaží tuto situaci vynahradit svým dětem materiálními prostředky a vysokým kapesným. Tato situace přispívá ke změně hodnotového systému u mladé generace, k vytvoření charakterových vlastností jako je neskromnost, sobeckost, které mohou nakonec vést až k deviantnímu chování. Nemusíme ani zdůrazňovat, že trendem dnešní doby je také vyšší výskyt rozvodů. Prakticky se rozvádí každé druhé manželství. Ročně o trvalý vztah k jednomu z rodičů přichází asi třicet tisíc dětí. V současné společnosti se nachází mnoho rodin, které trpí materiálním nedostatkem. Zvláště ohroženy bývají rodiny s malými dětmi. Problémy často řeší půjčkami a tak se dostávají do bludného kruhu. (Kraus, 2008, s. 84-86)

Proč je rodina vlastně důležitá? Vždyť v současné době mají mladí lidé tendenci rodinu nezakládat, protože se jim zdá zbytečná. Existují nesezdaná soužití, která jsou dnes běžnou situací a děti se rodí mimo manželství, a dokonce se i lidé stejného pohlaví mohou v současnosti právně zařadit do společnosti jako rovnocenní partneři. Tradiční rodina jsou manželé a jejich děti a zdá se, že tato situace není v současné době moc aktuální. Nabízí se otázka. Proč obhajovat tradiční rodinu, když se zdá, že společnost může fungovat bez ní? Myslím si, že rodina, která je založena na pevném základu manželství, je tím správným prostorem pro předávání nového života. Dítě zde získává první životní zkušenosti, vytváří se vztah k druhým, učí se vzájemné interakci. Je to místo, kde se setkávají různé generace a dochází zde k předávání hodnot. Dítě ve svých rodičích nachází oporu a vzory pro své jednání a chování. I z ekonomického pohledu je rodina efektivní institucí, jež šetří sociální dávky, které stát musí vynakládat pro matky samoživitelky. Rodina, která pečuje o starší generace, zabraňuje přeplnění domovů pro seniory a dává svým dětem vzor, aby v budoucnu byly schopny zajistit pokojné stáří svým rodičům.

Co je tedy problémem současné rodiny? Já ho vidím především v naší politické situaci, kdy naši politici vidí jen svá současná rozhodnutí a plány a nedívají se do budoucna. Rozhodně je jednodušší věnovat energii tomu, co je pro daný okamžik výhodné, ale pro budoucnost nikoliv. Kdyby se politici dokázali konečně zamyslet nad tím, jak naše společnost bude vypadat za dvacet roků, až naše současné děti dospějí. Měli by si uvědomit, že investovat do rodin, zejména do rodin s mnoha dětmi, se v budoucnu vyplatí. Chápu, proč mladí lidé neuzavírají manželství a nechtějí mít početné rodiny. Vždyť jejich podmínky jsou často nedostatečné. Od mladých lidí vyžadujeme velkou odvahu rozhodnout se pro rodinu, když ji nejsou schopni z důvodu slabé podpory ze strany státu uživit.

Když přemýšlím o funkcích rodiny, napadá mě v první řadě funkce výchovná, dále reprodukční a pečující. Má rodina ještě další funkce? Rodina zajišťuje mnoho činností – zabezpečuje své členy hmotně, pečuje o zdraví, výživu a kulturní dědictví, vštěpuje jim morální postoje, ovlivňuje je, usměrňuje chování a podporuje. Rodina plní určité role i ve vztahu ke společnosti – je to především reprodukce obyvatelstva, a to jak reprodukce biologická, tak i kulturní.

Jednou z funkcí rodiny je biologicko – reprodukční, která má význam jednak pro lidi, kteří tvoří rodinu, ale význam má i pro společnost. Společnost potřebuje mít reprodukční stabilitu a tu jí zajišťuje právě rodina. Proto by měla mít společnost zájem, aby se rodil co největší počet dětí, které zajistí budoucnost a budou využívat výchovná a vzdělávací zařízení. (Kraus, 2008, s. 81)

Sociálně – ekonomická funkce chápe rodinu jako důležitý prvek v rozvoji ekonomiky společnosti. Členové rodiny se zapojují do výrobní i nevýrobní sféry z důvodu výkonu svého povolání a současně se rodina stává spotřebitelem, na kterém je závislý trh společnosti. Pokud dojde k narušení této ekonomické funkce, dochází k materiálnímu nedostatku rodin. Narušení může způsobit například nezaměstnanost nebo vysoké náklady rodiny. (Kraus, 2008, s. 81)

Rodina zastává i funkci ochrannou, která zajišťuje životní potřeby nejen dětí, ale všech členů rodiny. Sociálně – výchovnou funkcí rozumíme rodinu jako první sociální skupinu, která učí dítě přizpůsobovat se životu, osvojovat si základní návyky a běžné chování ve společnosti. Cílem této funkce je připravit dítě na vstup a existenci ve skutečném životě. Další funkcí, kterou rodina zajišťuje, je funkce rekreační, relaxační a zábavná. I v rodině se musí myslet na chvíle odpočinku, relaxace a zábavy. Rodina má naplňovat aktivity, do kterých se zapojují všichni členové rodiny, ale samozřejmě nejvýznamnější postavení zde mají především děti. Nezastupitelnou a zásadní funkcí rodiny je funkce emocionální. Nikdo jiný nedokáže tuto funkci v takové míře naplnit. Jen rodina dokáže vytvořit svým dětem tak důležité zázemí plné lásky, bezpečí a jistoty. (Kraus, 2008, s. 82)

2.2. Rodina jako sociální instituce

V sociologii rodiny můžeme potkat tzv. tezi minimálního zaopatření, která praví, že každé dítě má nárok na to, aby mu rodiče zajistili základní výživu, oblečení, ubytování, zdravotní péči a přístup ke vzdělání. (Havlík, 2002, s. 75)

Názory se mohou lišit především v tom, co mohou rodiče od svých dětí vyžadovat, k jakým hodnotám a jak děti vést. Problém vytvářejí ještě různé hodnotové systémy, které v současné době ve společnosti působí. Ivan Možný (1999, s. 132-134) uvádí několik existujících pojetí práv a povinností rodičů, tzv. rodičovské autonomie. Tradiční pojetí dává rodičům právo a povinnost předávat dítěti svůj hodnotový systém a představu o dobrém životě. Rodiče mohou užívat prostředky podle své úvahy a mohou bránit dítěti v poznávání hodnot a norem chování, které rodiče neakceptují. Soudí se, že takto chápaná autorita rodičů posiluje integritu rodiny, na druhé straně může vést k utváření autoritářské osobnosti neschopné autonomně se rozhodovat. Demokratické pojetí počítá rovněž s povinností držet se hodnot rodičů, dává však prostor diskusi o jiných hodnotách. Děti musí být o hodnotách rodičů přesvědčovány, musí si je osvojit jako vlastní, ne nucené. Umírněně liberální koncepce předpokládá právo rodičů snažit se o to, aby dítě převzalo hodnotový systém, avšak současně v přiměřeném věku rodiče podporují, aby se dítě bez omezení seznámilo i s jinými hodnotovými systémy. V důsledně liberálním pojetí rodičovské autonomie je ponecháno na dítěti, jaké hodnoty si samo vybere, rodiče jen dítě chrání před vlivy, které by volbu dítěte omezovaly. Toto pojetí otevírá prostor pro dynamický rozvoj osobnosti dítěte, na druhé straně jeho důsledné uplatňování rozvolňuje vztahy v rodině a snižuje mezigenerační porozumění. Uvedená pojetí se v čisté formě vyskytují velmi zřídka. Rodiče své přístupy hledají a obměňují, kdy reagují na psychologické a sociální zranění dítěte nebo na narození a vývoj dalších dětí v rodině.

Nelze opomenout i problémy rozvodovosti, která v našem státě dlouhodobě roste. Je jasné, že rozvod s problematikou dětí velmi těsně souvisí. Např. tak, že u nezralých rodičů může být jedním z důvodů rozvodu. Naopak u rodičovských manželstvích může pomáhat existenci dítěte manželský svazek udržovat i tehdy, jestliže ztratil ostatní funkce. Rozvodový proces má významné dopady na socializaci dítěte a zvláště v předškolním věku. Před rozvodem jsou děti pod tlaky rodičovských sporů a soutěže

o jejich přízeň, snahy získat je na svoji stranu. Po rozvodu dochází ke ztrátě každodenní přítomnosti jednoho z rodičů, obvykle otce. Může dojít i k dlouhodobě stresující situaci, kdy dítě hledá nové místo ve vztazích (mezi vrstevníky, původními nebo novými příbuznými). Důležité je, zda je alespoň částečně kompenzována ztráta či omezení jedné sítě vztahů (nejen jednoho rodiče, ale někdy i prarodičů z jedné strany, případně sourozenců) ustavením nových rodinných sítí. Dopady rozvodu nemusejí být vysloveně negativní tam, kde jsou nové vztahy ustaveny. (Havlík, 2002, s. 76).

Nezastupitelná je role otce (nejen matky) právě pro zdravý vývoj dětí a ohrožené jsou právě neúplné rodiny. Mezi jejich hlavní problémy patří obvykle převzetí otcovské role. V rodinách s nevlastním otcem je pro vývoj dítěte podstatné, zda se někdo otcovské role ujme. Domnívám se, že svoji roli hraje i feminizace ve školství (zejména v předškolním období), kdy vzniká absence mužského prvku v socializaci. J. Alan (1989, s. 95) uvádí, že otcové výrazně ovlivňují vztahy mezi sourozenci, lépe integrují život rodiny (i tam, kde jsou děti z více manželství). Nevlastní otec lépe navazuje vztahy s nevlastními dětmi, než to dokážou nevlastní matky. Děti žijící s nevlastním otcem jsou šťastnější a úspěšnější (včetně školních výsledků) než děti z rodin bez otce. Otec vlastní i nevlastní si získává děti přitažlivými vlastnostmi a aktivitami (účast na hrách, respekt k dětem, nezaujatost).

Nejen neúplné, ale i úplné rodiny, které jsou nefunkční nebo disfunkční, mohou mít na socializaci dítěte negativní dopady. Rodina může být nefunkční například tam, kde jsou oba rodiče orientováni na kariéru a nezajímají se o dítě nebo na něj nemají čas. Negativní dopady mohou mít citové výlevy a problémy (např. u osamělých matek), rodinné konflikty, rozpory mezi rodiči a prarodiči, pokud žijí společně, vážné ekonomické problémy rodičů, které jsou zvláště v současné době aktuální (např. nezaměstnanost), nebo uplácení dítěte příliš angažovanými rodiči apod.

K nejzávažnějším problémům patří zanedbávání a zneužívání dětí. Zanedbávání je důsledkem pasivního přístupu k dítěti, nedostatku péče vyplývající z meziosobních styků v rodině, z úrovně její kultury, někdy z nižší osobnostní úrovně zanedbávající osoby, obvykle matky. Typickým příkladem je odkládání dětí, držení dětí v nevhodných podmínkách, v nepravidelném rytmu, časté kočování matky. Obvykle bývá zanedbávání poznat na zjevu, chování a vývojové opožděnosti dětí. Tělesné týrání je agresí vůči

dítěti, která se projevuje fyzickým poraněním, které obvykle lze odlišit od typických poranění při hře či sportu. Duševní týrání se projevuje na chování dítěte, kterému chybí pocit jistoty, bývá depresivní či nepřátelské. Obvyklými formami duševního týrání bývá opuštění dítěte, výhrůžky, zavírání, vystavování neúměrnému strachu, hladovění, šikanování atd. Může jít i o emoční zneužívání dětí. Tendence k zanedbávání či týrání mívají sociální souvislosti v ekonomické situaci rodiny, bytových poměrech, přílišné zaměstnanosti rodičů, v nenaplnění aspirací, které rodiče do dítěte vkládali apod. (Havlík, 2002, s. 78)

Dnešní rodina se nachází v situaci, kdy přestávají platit tradiční kritéria. Především tradiční spojení zákonným manželským svazkem není nutnou podmínkou rodinného života. Výrazně přibývá soužití, kdy toto kritérium naplněno není. V důsledku toho přibývá dětí, které se rodí mimo legitimní manželství. I takové soužití mohou fungovat jako rodina a splňovat další znak rodiny – tedy, že její členové bydlí pod jednou střechou a spolupracují mezi sebou v rámci společensky uznávané dělby práce. Za této situace lze přijmout, že rodina je strukturovaným celkem, jehož smyslem, účelem a náplní je utvářet relativně bezpečný, stabilní prostor pro sdílení, reprodukci a produkci života lidí. Jedná se o přirozené prostředí, do něhož se člověk rodí, aniž si mohl vybrat jiné, a přejímá to, co mu připravili rodiče. (Kraus, 2008, s. 80)

Rodina má nezastupitelné místo ve společnosti. Ukazuje se, že má velký vliv na to, jaká je podoba dnešní současné společnosti. Má vliv samozřejmě i na vývoj osobnosti dítěte. Poskytuje každému členu rodiny pocit, že někam patří. Zasahuje do ekonomiky svého státu. Zajišťuje život budoucích generací. Funkce rodiny hovoří v její prospěch a v její lepší postavení ve společnosti. Je beze sporu, že rodinu je potřeba chránit a podporovat.

3. Socializační proces dítěte předškolního věku

3.1. Pojetí socializace

Co znamená proces socializace? Jedná se o proces postupného osvojování si určitých hodnot, norem, vzorců chování, učení se sociálním rolím, které jsou platné v určité společnosti. Jde ale i o osvojování si dalších dovedností a schopností, jako jsou například vědomosti, způsoby komunikace, orientace ve vlastní kultuře, kulturní symboly. To znamená, že jde o proces, kterým se jedinec postupně začleňuje = integruje do určitého, zpravidla většího nebo nového sociálního celku a přejímá obsah jeho kolektivního vědomí. Jako socializaci lze tedy označit každé začleňování se do nové sociální skupiny, pokud je spojeno s internalizací, se zvnitřněním, úplným přijetím hodnot, norem, které daný sociální systém představují. Z hlediska času lze říci, že jde o složitý, dlouhodobý a obvykle i celoživotní proces, nicméně těžiště socializačního procesu leží v dětství a mládí. Zcela nejintenzivnější je pak socializace v kojeneckém věku a raném dětství do tří, čtyř let. (Janoušek, 1988, s. 131)

Na základě věku dítěte, intenzity a charakteru socializace lze odlišit dva základní typy, respektive fáze socializačního procesu. V období primární socializace jde o zprostředkování základních kulturních návyků, hodnot a norem v rámci užší i širší rodiny či příbuzenské skupiny, kde významným faktorem jsou emocionální vazby. Tyto emocionální vazby zaručují trvalost, trvanlivost přijatelných hodnot, norem a vzorců chování i dalších kulturních návyků. Velmi často jde o pasivní nekritické přejímání doslova všeho od milovaných osob v nejranějším období života. Jak ale dítě roste, rozšiřují se jeho možnosti, fyzické a psychické schopnosti, roste potřeba kontaktů i s jinými než svými lidmi.

V socializaci sekundární jde o proces dalšího sociálního utváření člověka. Tento proces je zprostředkován větším počtem různých osob nebo institucí, například školy, zájmových kroužků. Jde v podstatě o aktivní výběr z více možností, z více osobních vzorů, vzorců chování, hodnot, názorů, přičemž je zcela běžné, že v rámci sekundární socializace dochází k jejich přehodnocování, kritice, zamítnutí a přijímání nových vzorů. Důsledky sekundární socializace již nejsou tak trvalé, ne tak pevně zafixované a nezměnitelné. Prostřednictvím sekundární socializace se předává hlavně další sociální

vědění. Kvalitu své vlastní primární socializace nemůžeme příliš ovlivnit, rodinu a rodiče si nelze vybrat. Naopak vybrat si lze školu, zájmové kroužky, vrstevníky, reálné nebo literární vzory v rámci sekundární socializace. (Janoušek, 1988, s. 146)

Existují i případy přehnané míry socializace, kdy dítě je společností nebo sociální skupinou řízeno a kontrolováno na každém kroku. Důsledkem je pak vznik konformní, loajální, relativně pasivní osobnosti, která není schopna přebírat za sebe zodpovědnost, osobnost bez spontaneity projevu, bez vlastního názoru i bez potřeby vlastního názoru. O podobný typ socializace usilovaly všechny autoritativní, nedemokratické režimy.

Případy nedostatečné míry socializace představují důsledek buď špatně nastavených sociálních norem nebo jde o případ, že tyto normy jsou sice dobře nastaveny, ale kontrola a regulace chování jedince ze strany společnosti je nedostatečná. Může ale jít i o důsledek jen částečného předávání a přejímání kulturních hodnot a vzorců v rámci nekvalitní primární socializace, v rámci primární rodiny. Důsledkem je skutečnost, že ve společnosti vznikají jak osobnosti neschopné vstupovat do běžných mezilidských vztahů, respektovat běžné normy, nesplňují očekávání druhých lidí, nepřijímají předepsané role, tak i okrajové sociální skupiny. V některých případech může být i nedostatečná socializace spojována s genetickými dispozicemi nebo určitými specifickými onemocněními (artistické děti, děti hluchoněmé, děti s mozkovou dysfunkcí). (Trpišovská, 2007, s. 69)

Jaké rysy má sociálně zralá osobnost? Co je pro ní charakteristické? Myslím, že se jedná o osobnost, která je schopna se postarat o sebe i o jiné, kteří pomoc potřebují. Má schopnost předvídat důsledky svého jednání a chování a je ochotná mít za ně odpovědnost. Je schopna aktivní adaptace, empatie, určité míry altruismu, je schopna prožívat vinu, sebeovládání a seberegulaci, sebeúctu a sebeakceptaci, seberealizaci, přiměřenou míru autonomie, odolnost vůči zátěži.

3.2. Průběh socializace

První základní etapou socializace je presocializace. Sociální prostředí má na dítě vliv již v prenatálním období. Embryo, později plod je ovlivňován tímto prostředím. Jak uvádějí Matějček a Langmeier (1986, s. 34), záleží na motivaci rodičů. Na tom, zda jde o dítě chtěné či nikoli, na postoji rodičů, v jakém prostředí se matka pohybuje atd. Tím vším je ovlivněna kvalita vzájemné interakce matky a dítěte již v prenatálním období. Mezi další významné faktory patří například psychický stav matky, její méně hodnotná strava, stresové situace, ve kterých se matka pohybuje, její případná závislost na alkoholu či jiných nealkoholických drogách.

Další základní etapou podle Janouška (1988, s. 131) je socializace v pravém slova smyslu. Jde o vývojové změny, kterými je realizováno postupné vrůstání jedince do společnosti, tedy jeho postupné začleňování do soustavy společenských pozic a jim odpovídajících sociálních rolí. Tato etapa zpravidla končí obdobím adolescence, kdy by jedinec měl být plně odpovědný a připravený na aktivní život ve společnosti. Poslední základní etapou socializace je dosocializování. Jedná se o vývojové změny, které souvisí se změnami společnosti, se změnou předpisů sociálních rolí atd. Podmínky života se s vývojem společnosti mění a jedinec je reflektuje a přizpůsobuje se jim, učí se novým rolím apod. Například v důsledku technického pokroku. Tato etapa v podstatě končí smrtí jedince, protože v průběhu života se neustále učíme něčemu novému a přizpůsobujeme se změněným podmínkám.

Součástí sociální společnosti se jedinec stává narozením a opouští sociální prostředí smrtí. Mezi těmito mezníky na něj působí lidská společnost a celé životní prostředí, ve kterém se pohybuje a žije. Vývoj osobnosti je tak výsledkem interakce vlivů vnitřní výbavy jedince a vnějších podmínek života. Jedná se zejména o vzájemnou interakci mezi objektem socializace, tedy jedincem, na kterého je působeno a subjektem socializace, tím, který působí. (Havlík, 2002, s. 43)

Domnívám se, že čím je jedinec mladší, tím více je objektem. Na druhou stranu, každý jedinec je zároveň objektem i subjektem socializace. Matka působí na své dítě, avšak dítě zároveň působí na matku, ovlivňuje ji a tím do jisté míry dosocializovává. Učitel působí na dítě, které mu poskytuje zpětnou vazbu i formace o efektivitě tohoto

působení a rovněž učitele formuje. Důležitá pro interakci je vnitřní výbava jedince. Jedná se o dědičnou výbavu, kterou dítě přejímá od svých rodičů v podobě genově zakódovaného programu dalšího vývoje. (Trpišovská, 2007, s. 72)

Mezi činitele socializace kromě vnitřní výbavy jedince náleží také činitelé prostředí. Podle Heluse (1992, s. 87) je možno vlivy prostředí rozdělit na činitele mikroprostředí, mezoprostředí, exoprostředí a makroprostředí. Prvotní, primární je mikroprostředí. Jedná se o činitele, se kterými je dítě v bezprostředním kontaktu a jejichž působení je přímé. Jde zejména o dyadické vztahy, například dítě – matka, dítě – otec, dítě – bratr, dítě – učitel. Rodina je nejvýznamnějším činitelem. Nejdůležitější je působení vztahů rodič – dítě. Určující je typ a míra odměn a trestů, přátelskost či nepřátelskost vůči dítěti, shovívavost nebo restriktivní působení, míra kontroly dítěte, soudržnost rodiny, její velikost a úplnost či neúplnost, socioekonomický standard, inteligence členů rodiny, jejich zdravotní stav, pocit spokojenosti apod. Obecně jde o prostředí důvěrného, bezprostředního styku dítěte s lidmi, kteří společně s ním toto prostředí vytváří, a zacházení s vybavením, které je jeho samozřejmou součástí.

Mezoprostředí projevuje vlivy působící na rodinu a dítě v současnosti nebo blízké minulosti. Provazují se tu dílčí mikroprostředí, například vztahy mezi sourozenci, vztahy mezi rodiči a učiteli, vztah mezi otcem a matkou. Je nezbytné postupně a přiměřeně rozšiřovat počty činitelů mikroprostředí. K optimálnímu socializačnímu působení dochází za předpokladu vytváření a posilování sociálních transkontextuálních vazeb. Jedinci, kteří jsou dítěti blízcí a známí z jedné úrovně, s ním přicházející i do úrovně následující, což pomáhá překonat adaptační potíže. Například matka provází dítě první den do školy, dítě si nese fotku matky do školky. Důležité je, aby se působení různých typů prostředí co nejvíce shodovalo, aby mohlo dítě osvojené způsoby chování využít ve všech typech prostředí. (Helus, 1992, s. 89)

V exoprostředí působení už není tak přímé. Dítě s ním není v bezprostředním kontaktu, ale cítí se s ním spjato. Patří sem například profese rodičů, zda vyrůstá ve městě nebo na vesnici apod. Makroprostředí je působení společnosti, zahrnuje jedince do nejširších sociálních celků, vede ho k jakémusi lidství, pospolitosti, altruismu, zájmu o veřejné dění, své nejbližší okolí, ale i město, stát či planetu. Všechny

vrstvy se vzájemně prolínají, ovlivňují, doplňují i přou a společně tvoří nedělitelný celek. (Helus, 1992, s.91)

Proces socializace probíhá prostřednictvím různých mechanismů. Mechanismů socializace nabízí Dobromila Trpišovská (2007, s. 74-76) celou řadu. Například sociální činnosti. Zejména hra je determinující sociální činnost a podílí se na utváření osobnosti především dítěte předškolního věku. Prostřednictvím hry jsou rozvíjeny motorické a poznávací schopnosti dítěte. Ve hře dítě promítá svůj pohled na svět a kompenzuje pocity křivdy a zklamání, připravuje se na výkon různých životních rolí. Čím je dítě starší, tím menší je časový prostor ke hře. To však neznamená, že dospělí by si hrát neměli. Naopak. Hra zde nabývá zejména funkce relaxační a mnohdy vede ke zpříjemnění sociálního styku. Hra plní různé funkce, z nichž nejvýznamnější jsou funkce poznávací, kdy prostřednictvím hry jsou rozvíjeny poznávací funkce dítěte. Funkce kompenzační, kdy dítě si prostřednictvím hry kompenzuje nesplněná přání, zklamání, pocit méněcennosti. Význam relaxační funkce spočívá v uvolňování napětí dítěte. Každá zajímavá spontánní činnost je v podstatě hrou, která má seberealizační funkci.

Učení je sociální činností, která převažuje u dítěte školního věku a je celoživotním procesem, který spočívá v učení se různým rolím, v získání životních zkušeností a v osvojování si nových vzorců chování. Práce je sociální činností, která převažuje u dospělého člověka v produktivním věku. Na rozdíl od hry nejde zpravidla o činnost spontánní, avšak i práce může přinášet pocit uspokojení a saturovat potřebu sebeuplatnění a seberealizace.

Dalším mechanismem socializace je imitace. Dítě napodobuje chování určitého modelu. Imitace může být nevědomá, bezděčná, kdy dítě nevědomě napodobuje chování osob, na nichž je zejména emočně závislé, například syn napodobuje způsob mluvy otce, způsob řešení určitých situací apod. Dále může být imitace vědomá, záměrná. Dítě zde napodobuje určitý vzor, model, který je pro něj atraktivní, přitahuje ho. Napodobuje také chování modelu, který odpovídá jeho věkové a mentální úrovni. Závislá imitace je model, který dítě napodobuje a který je na vyšší úrovni věkem či mentálně, například mladší sourozenec často napodobuje chování staršího, který je pro něj autoritou, chce se mu přiblížit. O regresivní imitaci se jedná tehdy, kdy dítě

napodobuje model, který je věkem či mentálně na nižší úrovni. Například starší sourozenec napodobuje v určité chvíli chování mladšího sourozence, protože v takovém chování vidí subjektivní výhody – menší zodpovědnost, méně povinností apod. Při kompenzační imitaci dítě napodobuje chování modelu, kterým kompenzuje nějaký svůj handicap a při odreačovávající imitaci dítě napodobuje takový model, kterým odreačuje například svou vlastní tenzi. Zde je důležité předkládat dostatek pozitivních modelů jako prevenci před agresí či vandalismem.

Jedním z mechanismů socializace je identifikace. Jedná se o ztotožnění, což je hlubší forma nápodoby. Nejde zde o pouhé napodobování vzorců chování modelu, ale o přijímání postojů, hodnot, názorů určité autority. Při obranné identifikaci se dítě ztotožňuje s tím, kdo má nad ním moc, například dítě s rodičem, žák s učitelem. U emoční identifikace se ztotožní s někým na základě citového náboje. U projekce se člověk identifikuje s druhou osobou a hodnotí svět pod zorným úhlem této osoby, například syn se identifikuje s otcem. Dalším druhem identifikace je dezintegrace. Jde o patologickou formu identifikace, při níž dochází k oddělení jednotlivých stránek osobnosti, například někteří delikventi plní vzorně funkci otce či manžela.

Sugesce je dalším mechanismem socializace. Jedná se o nekritické přijímání informací, názorů zpravidla významné osobnosti, a to bez racionální korekce. Pro učitele je sugesce využitelná například v rámci motivace žáků. I sociální zpevňování je mechanismem, který je využíván. V jeho rámci využíváme dva základní prostředky, a to odměnu a trest. Prostřednictvím těchto prostředků dochází ke zpevnění chování žádoucího a k eliminaci chování nežádoucího. Vycházíme přitom z přirozené potřeby jedince vyhledávat situace, které prožívá jako příjemné, a vyhýbat se situacím, které prožívá jako nepříjemné. Obecně platí, že odměna, čili pozitivní zpevňování, má převažovat nad trestem, čili negativním zpevňováním.

3.3. Socializační možnosti školy a rodiny

Školu zde chápeme jako instituci pro řízenou socializaci především dětí a mládeže, s důrazem na vzdělávání. Znamená to, že systematicky uvádí děti do sociokulturního světa tak, aby se v něm orientovaly a rozvíjely, aby jeho poznatkové soustavy, hodnoty a normy přijaly za své, aby svým věděním a dovednostmi se v něm dokázaly uplatnit a svým uplatněním napomáhaly jeho reprodukci. (Helus, 2007, s. 185)

Vztah rodiny a školy je často považován za okrajovou záležitost, ale učitel s delší praxí vnímá toto téma jako velmi důležité. Protože interakce učitele a rodičů, to jsou dva vrcholy pomyslného trojúhelníku, které musí jít nutně přes vrchol třetí – přes dítě. Každý učitel, který vstoupí do školy, se ocitá v relativně přesně definovaných strukturách. Jednak jde o předávání poznatků, zejména výklad učitele. Dále jde o socializační strukturu, kdy učitel provází socializaci dítěte. Dítě přichází do školy a učí se, co nemá dělat a jak má dělat to, co dělat má. Dítě přitom zjišťuje, jakou spoustu věcí, ve kterých si myslelo, že je kompetentní, vlastně neumí. Úkoly předávání poznání nelze zvládnout bez socializace. Střetávají se zde kázeň a odvaha vzít si slovo a prosadit si vlastní názor. Jestliže je učitel skutečně dobrý a má připravený didaktický postup, nemusí dětem ani říkat o pozornost, soustředěnost, neboť to po nich vyžadují už samy úkoly. (Kot'a, 2002, s. 137)

Škola vychází z různých informací, které o dítěti dostává. Například nekomunikující rodiče škodí svému dítěti. Nekomunikativnost rodičů vede školu k úvaze, že rodina je špatná, což následně vstupuje i do hodnocení dítěte většinou negativně. K dalším informacím o dítěti patří například oblékání dítěte, jeho upovídanost, únava. Rodiče nejvíce zajímá, jak škola na dítě působí a jaký má k ní vztah. Informace o kvalitě školy jsou až sekundární. Důležitou součástí je i otevřenost školy k rodičům. Současným trendem je rozšiřování spolupráce školy a rodičů. Základní zásadou je to, že všechny činnosti musí mít smysl a všichni musí být přesvědčeni o smysluplnosti toho, co dělají. Rodina i škola mají odlišnou funkci, jak ve společnosti, tak pro život dítěte. Například vstup do první třídy znamená pro dítě zlom. Musí dodržovat zcela jiný systém norem. Jiná pravidla, jiné hodnoty objevuje dítě ve třídě a jiné zná z rodiny. Dítě se učí oddělovat, chovat se doma a ve škole podle jiných pravidel. Většinou mezi školou a rodiči dochází ke střetu v oblasti hodnocení dítěte. Škola je jakousi továrnou

na hodnocení, které se dotýká celé rodiny a zpětně i učitele. Konflikt tu může vyplynout z toho, že zatímco učitel provádí hodnocení dítěte z hlediska své profese, rodiče hodnotí své dítě z hlediska svého očekávání, silně ovlivněni svými emocemi. Rodiče s učitelem se vlastně neustále nějak hodnotí. (Kot'a, 2002, s. 147)

Socializace ve škole probíhá pomocí interakcí. Nejdůležitější interakce probíhá mezi učitelem a dětmi při každodenním vzdělávání či akcích školy. Socializace je pomocí interakce mezi vrstevníky. Dobrý vztah mezi vrstevníky má kladný vliv na školní prospěch. Dítě se také vyvíjí morálně, dochází k utváření svědomí v procesu socializace a zodpovědnosti. Ve škole se vytváří normy, ať už formální (oblékání, omlouvání nepřítomnosti apod.) či neformální, vznikají v pedagogickém sboru jako důsledek dynamiky sociální skupiny. Jsou to nepsaná, ale akceptovaná pravidla. Tato pravidla mají buď pozitivní charakter, například pomáhat slabším kamarádům, nebo negativní charakter, například nedodržování školního řádu. Interakce probíhá i mezi učiteli a rodiči: třídní schůzky, konzultační hodiny, telefonní styk, písemný styk, akce pro rodiče, návštěvy rodičů ve škole.

Přejeme svým dětem, aby byly co nejvíce šťastné a spokojené, aby dosáhly co nejlepšího vzdělání, aby měly co nejlepší materiální zajištění. Ale velmi často přitom zapomínáme, že jednou nastane čas a my budeme potřebovat, aby naše děti uměly pomoci a pomáhat třeba nám, svým rodičům, anebo někomu, kdo tuto pomoc bude potřebovat. Jednou v životě budou řešit životní situace, kdy bude třeba, aby upřednostnily zájmy ostatních před těmi svými. Aby obětovaly vlastní pohodlí a bohatství ve prospěch někoho, kdo tuto oběť bude potřebovat. Měli bychom mít na paměti, že hodnota člověčenství je víc než vzdělání a bohatství.

Eva Svobodová (2007, s. 2) uvádí, že prosociálnost se vyznačuje pozitivním sociálním chováním, které vede k pomoci druhému člověku. Za vyšší formu prosociálního jednání můžeme považovat altruismus, který můžeme vnímat jako tendenci jednat tak, aby se zlepšila celková pohoda jiné osoby, přičemž chování nepřináší aktérovi žádný zjevný prospěch, ale často od něj vyžaduje určitou oběť. K tomu, aby člověk mohl jednat prosociálně, potřebuje porozumět vnímání a chápání situace z pohledu druhé osoby, schopnost morálního úsudku, například, že je správné

pomáhat bezmocným, malým, a že nejdůležitější hodnotou je život. Dále se jedná o schopnost empatie, porozumět pocitům druhých a znát sociální normy a pravidla.

Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání vymezuje podmínky a cíle předškolního vzdělávání tak, aby vzdělávání bylo příznivé pro prosociální rozvoj. Jednou z technik, která může pedagogům pomoci, je průběžná evaluace interakcí s dítětem ve vztahu k obecným cílům. Učitelka je pro dítě vzorem v oblasti sociálního chování k ostatním dětem. Pro děti je důležité, aby učitelce rozuměly a chápaly její reakce. Měly by říkat, co cítí a proč to cítí, aby jí mohly porozumět. Její chování by nikdy nemělo být zesměšňující, ironizující a autoritativní z pozice síly. Měla by umět dětem naslouchat, znát jejich zájmy a individuální potřeby a přiměřeně na ně reagovat. Pro prosociální rozvoj dítěte je důležité, aby je učitelka chápala jako osobnost, respektovala je a užívala prvky efektivní komunikace a zvládala problematiku odměn a trestů. Pedagogická láska nespočívá v tom, že jsou učiteli všechny děti sympatické a to ani není možné, ale v tom, že je schopen jim všem dát svou důvěru, že věří v jejich schopnosti a snahu o pozitivní posun, že nepocituje chyby dítěte jako útok na vlastní osobu, ale jako příležitost k poučení a šanci udělat věci jinak a lépe. Učitel by neměl cítit potřebu dítě potrestat, ale potřebu mu pomoci, aby se naučilo žít ve společnosti a respektovat její pravidla. (Svobodová, 2007, s. 5)

Důležitou součástí prosociálního chování je komunikace. Jak tedy komunikovat s předškolním dítětem? Měli bychom děti přijímat jako rovnocenné partnery a respektovat je. Společně s dětmi bychom si měli vytvořit pravidla, která je nejen ochrání před ohrožením ze strany ostatních dětí, ale která je také budou učit respektovat ostatní, děti i dospělé. Měli bychom se snažit reagovat na podněty dítěte, potvrzovat, že mu rozumíme a chápeme jeho pocity. Myslet na to, že každé dítě potřebuje náš dotek, pohled, pozornost, uznání, ale i slova, která mu potvrdí, že jsme rádi, že je mezi námi a že ho potřebujeme. Měli bychom učit děti vyznat se ve svých emocích a v emocích ostatních lidí. V případě, kdy dítě prožívá silnou emoci, bychom měli umět reagovat empatickou reakcí. Neměli bychom za děti řešit problémy, ale učit je, aby se snažily domluvit, najít kompromis či dohodu při řešení konfliktu. Především vést děti k domlouvání pravidel, spolupráci a vzájemnému respektu. (Svobodová, 2007, s. 29)

4. Pojetí předškolního vzdělávání podle Rámcového vzdělávacího programu pro předškolní vzdělávání

4.1. Úkoly a cíle předškolního vzdělávání

Výklad pojmu kurikulum je nejednotný. Nejčastěji užívané významy pojmu jsou výukový program, plánované i neplánované učení ve škole, obsahy vzdělávání. Páteř pojmu kurikulum tvoří obsahy vzdělávání, včetně cílů a dosažených výsledků. (Kot'a, 2002, s. 105)

Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání (RVP PV) vymezuje hlavní požadavky, podmínky a pravidla pro institucionální vzdělávání dětí předškolního věku. Toto vymezení vychází z respektování faktu, že většina toho, co dítě prožije a přijme v prvních letech života, je trvalé a zhodnotí se v jeho budoucím životě. Z tohoto důvodu RVP PV citlivě udržuje předškolní vzdělávání v mezích prosociálního prostředí, požadavků a pravidel tak, aby nové sociální prostředí, do kterého dítě z rodiny přichází, mělo výrazně sociálně pozitivní a respektující charakter.

Úkolem předškolního vzdělávání je doplňovat rodinnou výchovu a pomáhat zajistit dítěti prostředí s dostatkem mnohostranných a přiměřených podnětů k jeho aktivnímu rozvoji a učení. Předškolní vzdělávání má obohacovat denní program dítěte v průběhu jeho předškolních let a poskytovat dítěti odbornou péči. Mělo by usilovat, aby první vzdělávací krůčky dítěte byly stavěny na promyšleném, odborně podepřeném a lidsky i společensky hodnotném základě, a aby čas prožitý v mateřské škole byl pro dítě radostí, příjemnou zkušeností a zdrojem dobrých a spolehlivých základů do života i vzdělávání. Pro život dítěte má toto vzdělávání dalekosáhlý význam, neboť poznatky lékařů, psychologů a pedagogů dokazují, že většina toho, co dítě prožije v prvních letech života a co z podnětů okolního prostředí přijme, je trvalá a že rané zkušenosti, které dítě získává svým životem v rodinném i mimorodinném prostředí, se v jeho životě – třeba i daleko později – zhodnotí a najdou uplatnění. (Svobodová, 2007, s. 5)

Předškolní vzdělávání má usnadňovat dítěti jeho další životní i vzdělávací cestu. Jeho úkolem je proto rozvíjet osobnost dítěte, podporovat jeho tělesný rozvoj a zdraví, jeho osobní spokojenost a pohodu, pomáhat mu v chápání okolního světa a motivovat je k dalšímu poznávání a učení, stejně tak i učit dítě žít ve společnosti ostatních a přibližovat mu normy a hodnoty touto společností uznané. Důležitým úkolem je i vytvářet dobré předpoklady pro pokračování ve vzdělávání tím, že za všech okolností budou maximálně podporovány individuální rozvojové možnosti dětí a bude tak umožňováno každému dítěti dospět v době, kdy opouští mateřskou školu, k optimální úrovni svého osobního rozvoje a učení, respektive k takové úrovni, která je pro dítě individuálně dosažitelná. Na základě dlouhodobého a každodenního styku s dítětem i jeho rodiči může předškolní vzdělávání plnit i úkol diagnostický, zejména ve vztahu k dětem se speciálními vzdělávacími potřebami, s nerovnoměrnostmi ve vývoji, se zdravotním postižením, se sociálním znevýhodněním. (Smolíková, a kol., 2003, s. 5)

Domnívám se, že předškolní vzdělávání se maximálně přizpůsobuje vývojovým fyziologickým, kognitivním, sociálním a emocionálním potřebám dětí této věkové skupiny a dbá, aby tato vývojová specifika byla při vzdělávání dětí v plné míře respektována. Právě takové pojetí vzdělávání umožňuje například vzdělávat společně v jedné třídě děti bez ohledu na jejich rozdílné schopnosti a učební předpoklady. Mám zkušenosti, že v praxi jsou vytvářeny třídy, v nichž si děti jsou věkově blízké, stejně tak i věkově vzdálenější, vykazující rozdílné vzdělávací možnosti a potřeby, včetně specifických.

Rámcové vzdělávací cíle vyjadřují základní orientaci předškolního vzdělávání a měly by být všudypřítomné. To znamená, že každá učitelka by měla myslet na jejich naplňování v průběhu všech činností, které se v mateřské škole odehrávají. Rámcovým cílem je jednak rozvíjení dítěte a jeho schopnosti učení, získávání vědomostí, dovedností, návyků, zkušeností, postojů atd. Dále osvojování základů hodnot, na nichž je založena naše společnost, osvojování žádoucích morálních hodnot společnosti a jejich praktické užití. A také získání osobní schopnosti projevovat se jako samostatná osobnost působící na své okolí, být sám sebou, kriticky myslet, umět se rozhodnout a nést za svá rozhodnutí zodpovědnost atd. Tyto cíle je třeba vnímat tak, že pokud jsou naplňovány, směřuje vzdělávání k utváření základů klíčových

kompetencí, neboť zasahuje – li vzdělávání zároveň do poznatků, hodnot a postojů, získává dítě dovednosti mnohostrannější, dokonalejší a prakticky využitelnější. To znamená, že nejen při plánovaných činnostech, ale i při nejrůznějších situacích a za různých okolností působí učitelka na dítě ve všech třech cílových oblastech a že svým chováním, jednáním i svými postoji dítě ovlivňuje. Měla by mít na zřeteli, že tak může záměrné naplňování těchto cílů podporovat a zároveň také, že tomu může, třeba i bezděčně, zabránit. (Smolíková, a kol., 2003, s. 7)

4.2. Klíčové kompetence dětí v kontextu prosociální

vybavenosti dítěte

V předškolním věku se utvářejí elementární základy klíčových kompetencí, kompetencí pro budoucí vzdělávání i pro osobní život. V souladu s podmínkami a rámcovými cíli by tyto kompetence nikdy neměly být v rozporu s prosociálními tendencemi. Ale stává se, že občas, i když neúmyslně, se tak děje.

Dítě v předškolním věku získává kompetence k učení. Když ukončuje předškolní vzdělávání, mělo by odcházet do základní školy dítě a podle svých možností soustředěně pozorovat, zkoumat, objevovat i experimentovat. Tyto činnosti dokázat uplatňovat zejména při hrách a praktických situacích, se kterými se setkává. Dítě získává poznatky o světě lidí, kultury, přírody, techniky, které si osvojuje podle svých individuálních rozvojových možností. Někdy si dítě samo klade otázky a snaží se na ně hledat odpovědi, v jiných situacích tuto roli přebírá učitelka, která využívá vzniklých problémů, konfliktů, přirozených situací a zájmu dětí, nabízí jim příležitosti, sbírání informací, hledá souvislosti a provokuje děti k tomu, aby hledaly odpovědi na svoje otázky. Pomáhá jim nacházet řešení, která jsou prosociální, mají pozitivní morální aspekt. Předškolní dítě se učí jednak spontánně, ale i vědomě. Učitelka při učení předškolního dítěte využívá zpětnou vazbu o správnosti učení.

Během předškolního vzdělávání získává dítě také kompetence k řešení problémů. Jedná se o otázky, kterými se děti učí řešit problémy technické, myšlenkové, hádanky, provádějí různé experimenty a tím objevují nové poznatky a pracovní postupy, které

pokládají základy kritického myšlení. Dítě se učí řešit problémy také v oblasti sociální, které jsou spojeny s mezilidskými vztahy. Této oblasti většinou učitelky věnují velkou pozornost a někdy neváhají přerušit jakoukoliv činnost, aby byl vyřešen problém dětí v sociálních vztazích. Je samozřejmostí, že děti si stanovují pravidla soužití ve své třídě.

V komunikačních kompetencích se v současné době objevují velké problémy. Setkávám se především se špatnou výslovností dětí, kterou odborníci nestačí řešit pro velké množství klientů nebo situaci neřeší sami rodiče. V běžných situacích je úroveň komunikace u dětí různá. Některé děti komunikují bez zábran a ostychu s dětmi i dospělými, ovládají dovednosti předcházející čtení a psaní. Jiné děti si ke komunikaci vybírají jako partnera pouze dítě nebo učitelku, další komunikují velmi málo nebo vůbec z důvodu ostychu nebo komunikačního problému. Učitelka dětem nabízí různé komunikační prostředky - knihy, encyklopedie, počítač, audiovizuální techniku, telefon atd., které děti využívají. Ve většině mateřských škol je dětem nabízena i výuka cizích jazyků, nejčastěji angličtina a němčina. Děti dnes už také pracují s počítačem, je ale třeba připomenout, že něco jiného je hrát si hry na počítači, anebo vyhledávat informace třeba pomocí internetu. V prvním případě nám počítač slouží jako hračka, ve druhém případě jako zdroj informací.

Vytváření sociálních a personálních kompetencí u dětí v předškolním věku je velmi složitá a dlouhodobou záležitost. Není jednoduché dovést dítě k tomu, aby neslo odpovědnost za své chování a umělo vytvořit svůj názor a vyjádřit jej. Každá učitelka vede svoje děti k tomu, aby byly citlivé a ohleduplné k druhým, pomáhaly slabším, rozpoznávaly nevhodné chování a ubližování. Některé děti se dokáží bez problémů prosadit mezi ostatními dětmi, jiné nikoliv, proto děti vytváří s učitelkou pravidla spolupráce a soužití ve třídě. Tím, že se děti podílí na tvorbě pravidel, je později snáze přijmout a také dodržují. Cílem těchto pravidel jsou zejména situace, kdy děti si vzniklé problémy a konflikty neřeší agresivitou a ubližováním, ale společnou dohodou.

Činnostní a občanské kompetence se prolínají zejména s kompetencemi sociálními. Učitelka i zde využívá pravidla soužití a spolupráce, když se děti učí plánovat svoje činnosti a hry, organizují je a řídí. Víím, že učitelky vedou své děti k tomu, aby se učily odhadovat rizika svých nápadů a neohrožovaly zdraví svoje a svých kamarádů. Pravidla dětem ve třídě pomáhají chovat se podle stanovených norem a hodnot a vlastně

je s těmito normami a hodnotami seznamují. Tato pravidla děti vedou k respektování jednak svých práv, ale také práv ostatních dětí.

V kurikulárních dokumentech jsou tyto dané kompetence obecně formulovány jako soubory předpokládaných vědomostí, dovedností, schopností, postojů a hodnot důležitých pro osobní rozvoj a uplatnění každého jedince. Kompetence představují soubory výstupů, které se průběžně doplňují, čímž se postupně stávají složitější a tím i využitelnější. Jejich osvojení je proces dlouhodobý a složitý, který začíná v předškolním vzdělávání, pokračuje v základním a středním vzdělávání a postupně se dotváří v dalším průběhu života. Klíčové kompetence představují cílové stavy, k jejichž naplňování by mělo společně směřovat veškeré vzdělávání. Každá vzdělávací etapa v tomto směru přispívá svým dílem a každá je dalšímu rozvoji a zdokonalování těchto kompetencí otevřená. Ve všech etapách je jedním z cílů vzdělávání vybavit každého jedince určitým souborem klíčových kompetencí na individuální úrovni, která je pro něho dosažitelná. (Smolíková, a kol., 2003, s. 9)

Již v předškolním věku dítěte mohou být vytvářeny základy klíčových kompetencí, sice elementárně, avšak jsou důležité a významné nejen z hlediska přípravy dítěte pro systematické vzdělávání, ale zároveň pro jeho další životní etapy i celoživotní učení. Dobré a dostatečné základy kompetencí položené v tomto věku mohou být podstatným příslibem dalšího příznivého rozvoje a vzdělávání dítěte. Nedostatečné základy mohou být jeho brzdou, která dítě na počátku jeho životní a vzdělávací cesty může znevýhodňovat. Proto by předškolní vzdělávání mělo o jejich vytváření cíleně usilovat.

Úroveň kompetencí, obecně dosažitelná předškolním dítětem, vyjadřuje očekávaný vzdělávací přínos pro předškolní vzdělávání, tedy to, čím může mateřská škola přispět k výbavě dítěte pro celoživotní učení dříve, než dítě zahájí povinné školní vzdělávání. Soubor klíčových kompetencí je ve svém celku ideálem, k němuž většina dětí nedospěje a dospět nemůže. To ani není smyslem jejich formulování. Soubor kompetencí nabízí pedagogům poměrně jasnou představu, kam směřovat, oč usilovat. Slouží především k vymezení odpovídajícího vzdělávacího obsahu jako prostředku k jejich vytváření. (Smolíková, a kol., 2003, s. 11)

5. Hodnoty pro život dítěte

5.1. Základ pro budoucnost – vzdělání a vnitřní síla

Čím chceš být, až budeš velký? Jednoduchá otázka, kterou všichni známe ze školy. Dávat ji dnešním dětem je absurdní. V současnosti se každý rok objeví několik nových povolání a některé známé profese naopak mizí. Kdoví, jaké obory vzniknou. Současné tempo změn je příliš rychlé. Je proto nemožné předpovědět naši budoucnost. V budoucnosti budeme muset rychle reagovat na nečekané události a naše děti také. A právě v zájmu svých dětí bychom měli mít notnou dávku optimismu a víry v budoucnost.

Nezáleží na tom, zda jde o angličtinu, matematiku či dějepis. Jedno je jisté, bez vzdělání to nepůjde ani v budoucnu. Právě naopak. Význam vzdělání se dokonce zvětší. Proto první, čím by měly být děti vybaveny na cestu do světa budoucnosti, jsou opravdu solidní základy vzdělanosti. Jak předpokládá německý prognostik Matthias Horx (2007, s. 7), promění se naše průmyslová společnost v kratším či delším časovém horizontu ve společnost vědění. A tak se stávají vědomosti základní surovinou budoucnosti. Kdo si vytvoří v mládí řádné zásoby vědomostí, bude mít později pravděpodobně větší trumfy v ruce. Vzdělání bylo v minulosti podceňováno, ale v budoucnosti bude naopak žádané. Právě vzdělání zabrání tomu, aby naše děti jen zmateně tápaly v informačním toku.

Proč se tolik učit? Čas aktuálních vědomostí je konec konců stále kratší. Rozpadají se stále rychleji a také rychleji jsou překonávány. Zároveň se neustále obnovují nové poznatky. Při výběru vzdělání je tedy důležité, aby se děti zbytečně nezatěžovaly poznatky, které rychle zastarávají a které jim později nebudou k užitku. Existuje dostatek učební látky, ze které lze budovat základ všeobecného vzdělání. Pedagogové odhadují, že devadesát procent učební látky zprostředkované ve škole zůstává trvale aktuální. Jedná se o velmi cenné informace, které zaručeně neztratí na významu. K trvanlivým vědomostem patří také dobré znalosti mateřského jazyka, bezchybné čtení a psaní. Knihy lze přitom označit za tajnou zbraň vzdělání. Bohužel se postupně

rozšířila nechuť ke čtení. Přitom bez kulturních technik, jako je čtení a psaní, nevede do budoucnosti žádná cesta. (Horx, 2007, s. 8)

Vzdělání je podstatné, ale uspokojit se pouze s vědomostmi získanými ve škole nestačí. V mnoha oborech v budoucnu nebude proces učení nikdy uzavřen. A naše děti se ho budou moci zúčastnit pouze tehdy, když si budou své znalosti pravidelně aktualizovat, rozšiřovat a přizpůsobovat novému vývoji a životním situacím. Naše děti to nemají vůbec jednoduché, když chtějí uspokojit svoji touhu po vědění odpovídajícím způsobem. Je známo, že chybami se člověk učí, proto nechme dítě, aby podnikalo neustále nové pokusy a aby i chybovalo. Je důležité umožnit dítěti, aby si co nejvíce hrálo, samotné i s kamarády, nepozorovaně, bez donucení, omezení a s poskytnutím dostatečného prostoru a času. Maximum příležitostí ke hře, objevování a experimentování v běžném životě – to jsou nejlepší investice do budoucnosti našich dětí. Neboť právě při tom se naučí učení samotnému.

Jako rodiče často chceme, aby naše dítě bylo hodně silné. Vzhledem k budoucnosti, která ho čeká, bude potřebovat nejen kvalitní zdravou stravu. Pokud chceme dítě připravit na budoucnost, musíme posilnit celou jeho osobnost. Ten, kdo se chce v naší společnosti postavit na vlastní nohy, musí se umět prosadit. Myslím, že by děti měly být silné proto, aby se mohly v případě nutnosti prosadit vůči ostatním a být samy sebou. Naše děti potřebují určitou odolnost, aby nerezignovaly hned při prvním neúspěchu. Potřebují také odvahu naučit se říkat ne, i když se často tak dostanou do problémů. Násilí, drogy, poruchy přijímání potravy, sexuální zneužívání, pornografie na internetu, závislost na konzumu, sekty – seznam nebezpečí, s kterými se mohou děti dostat do kontaktu, je dlouhý. A v nadcházejícím čase určitě kratší nebude. Mohou se objevit i další nová rizika, o kterých v dnešní době ještě nic nevíme. Jako ochrana může všem dětem posloužit jen vnitřní síla jejich osobnosti. Silné děti nepotřebují náhražkové uspokojení ani ventilování agresivity či útěk z reality. Každé dítě je individualita, má zcela individuální slabá i silná místa, schopnosti a dovednosti. Ty bychom měli najít a posilovat. Jestliže to zvládneme, pak budou moci děti souhlasit samy se sebou, přijímat samy sebe takové, jaké jsou, důvěřovat si a být si samy sebou jisté. Z dětí, které zaujmou samy k sobě takový pozitivní postoj, tato silná sebedůvěra přímo vyzařuje. Nebezpečí, které jim často hrozí, jim nemůže tak rychle ublížit.

Psycholog Alan D. Davidson říká, aby děti mohly mít samy ze sebe dobrý pocit, musí ho mít z nich nejprve rodiče. (Murphyová – Wittová, 2007, s. 39 – 44)

V dnešní společnosti potřebujeme větší schopnost prosadit se než kdysi v minulosti. Toto tvrzení je jistě správné a v budoucnu se určitě nezmění. Schopnost prosadit se však nesmíme zaměňovat s bezohledností. Agresivní chování je vždy příznakem slabosti, nejistoty a nedostatečného sebeznání. Děti, které se umí často prosadit, takové být nemusí. Neváhají a neotálejí, ale cílevědomě a usilovně pracují, mají velkou šanci, že si vypracují silnou schopnost prosadit se. Nebraňme jim v tom, i když jejich občasná tvrdohlavost je pro nás někdy náročná, protože i my sami s nimi musíme řešit spory. Nechme je, aby si otestovaly své vlastní síly. Podle německé psychologičky Kathariny Zimmer se ze slabiny může stát i přednost, když objevíme její kvality a správně ji využijeme. (Murphyová – Wittová, 2007, s.42)

Kdo si vezme něco do hlavy, musí také počítat s problémy a odporem. K vnitřní síle patří také nenechat se znejistět nezdary. Psychologové této schopnosti říkají rezilience, schopnost odolávat vnějším tlakům, díky níž jsou děti i v těžkých podmínkách schopny odporu. Schopnost, kterou budou naše děti potřebovat ještě naléhavěji než dnes. Protože jen takové silné a odolné děti budou schopny zvládnout nepředvídatelné situace a neznámé problémy. Přitom jim pomáhají specifické vlastnosti, například sebepoznání, sebehodnocení, znalost svých vlastních pocitů, vyrovnanost s úspěchem i neúspěchem, sebemotivace, schopnost hájit své zájmy a ovlivnit je, přesvědčit ostatní, hledat kompromisní řešení. Když se bude dařit rodičům i učitelům tyto vlastnosti dále podporovat, posilovat schopnost dětí nestresovat se z chyb, pak je vybudován solidní základ jejich vnitřní síly. Podle Jeana Piageta děti nemohou vždy dělat to, co chtějí, ale musí vždy chtít to, co dělají. (Murphyová – Wittová, 2007, s. 44)

5.2. Hodnoty pro budoucnost

Ve srovnání s dřívější dobou má dnešní život rychlé tempo, které bude ještě v budoucnu zesilovat. Proto zmizely staré hodnoty a tradice a zůstala jen záplava různých informací. Okolní svět je stále nepřehlednější a náš všední život se neustále zrychluje. Představa o tom, co je dobré a co špatné, už dlouho neexistuje. Dovoleno je vše, co se nám líbí. Všude platí jiné hodnoty. Každá rodina, každý člověk rozhoduje sám o tom, co je pro něj osobně nejlepší. Zítra to může být něco jiného než včera.

Co tedy děti nutně potřebují? Myslím, že náš život podobá rychlému závodu. Naše děti přitom potřebují důvěru v okolní svět. Potřebují důvěru především ve vlastní schopnosti a přístup k životu, aby obstály. Náš svět začíná být neprůhledný. Stále častěji se budou objevovat komplikované problémy vyžadující komplexní řešení. Proto naše děti potřebují nový způsob myšlení, které jim pomůže dát informace do souvislostí. Mělo by zohledňovat všechny aspekty daných problémů.

V životě se rychle šíří strach, jakmile se stane něco nepředvídatelného, naruší se sociální záchranná síť nebo dojde k osobní porážce. Do našeho života však budou vždy patřit například nezaměstnanost, rozvody, zemětřesení, povodně, nové nemoci. Absolutní jistota neexistuje a ani existovat nebude. Budoucí svět se ukáže možná ještě riskantnější, proměnlivější a nebezpečnější. Kdo ví? A právě v takovém světě obstojí ten, kdo se bude pouštět do rizika. Naše děti se musí naučit žít v takové nejistotě. Křivka jejich úspěšnosti nebude vždy jen stoupat vzhůru. Zažijí často výkyvy a možná i pády. A přitom se stále očekává optimismus a samozřejmě ochota pustit se znovu do dalšího rizika. (Murphyová – Wittová, 2007, s. 51 – 53)

Je velmi pohodlné svést vinu na někoho jiného, když něco nevyjde. Samozřejmě je velmi nezodpovědné spoléhat na to, že se vše samo od sebe upraví. Myslím, že se jedná o postoj, který si v budoucnu nelze dovolit. Pokud si děti chtějí zajistit kvalitní život, musí za něj samy převzít zodpovědnost. Musí také přijmout následky svého vlastního chování, postavit se čelem ke svým vlastním chybám, problémům a nedostatkům. Musí být schopny se o sebe postarat samy místo toho, aby hned očekávaly pomoc od ostatních. Dobrým místem pro osvojení zodpovědnosti

je především rodina. V rodině se její členové mohou společně poradit o tom, jaké úkoly dítě může a chce plnit.

Dnes je běžné, že honba za úspěchem vede často k osamocení. Myslím, že je to cesta, kterou by se naše děti raději neměly vydávat. Zvláště když tlak na výkon nebude určitě menší a boj o přežití bude tvrdší. Naše děti podědí totiž svět s velkými problémy. Rozdíly mezi chudými a bohatými se zvětšují. Stále těžší bude udržet svůj vlastní životní standard na určité úrovni. Naše společnost bude stárnout, důchody budou stále nejistější. Hrozí konflikt generací. Stát bude stále méně přebírat sociální úkoly. Bude nutná soukromá iniciativa. Proto se samozřejmostí musí stát ochota podat pomocnou ruku, pomoc bližnímu, smysl pro spravedlnost a ochota udělat něco pro společnost, nejen pro sebe. Nejdůležitějším předpokladem je tolerance. Naše děti si nemohou v multikulturním světě dovolit nenávisť k cizincům a vyčleňování jinak smýšlejících jedinců ze společnosti. Jen když budou tolerantní, mohou v budoucnu žít a pracovat s lidmi různých národností, barvy pleti, věkových kategorií a z různých sociálních vrstev. Pokud budou brát ohled na názory a pocity druhých lidí, budou je akceptovat, dosáhnou dobrého soužití. (Murphyová – Wittová, 2007, s. 56-58)

Zítřek bude vyžadovat od našich dětí skromnost. Domnívám se, že ta je bude chránit před tím, aby nepřeceňovaly samy sebe a své vlastní vyhlídky. Naše děti ji nutně budou potřebovat, aby mohly přežít v budoucí společnosti. Neměly by chtít jen nakupovat levně, důležitá je skutečná zdrženlivost. Čím větší možnosti bude život každému přinášet, čím větší budou nabídky konzumu, médií a volného času, tím naléhavěji budou děti potřebovat schopnost říci ne a omezit samy sebe. Skromnost je také základem ohleduplného a tolerantního chování. Bez ní chybí vědomí zodpovědnosti, solidarita, sociální angažovanost. Jen ten, kdo je ochoten ustoupit z vlastních zájmů, spokojit se i s kompromisem místo toho, aby chtěl dosáhnout všeho, je schopen řešit problémy bez konfliktu. Mírumilovnost se tedy musí stát v budoucím našem světě velmi důležitou hodnotou – ve velké politice i v ekonomii, ale i v rodině, škole, mezi sousedy. Ochota řešit vzájemné konflikty konstruktivně, nenásilně otevírá nové možnosti. Jen pokojné řešení dovede nakonec všechny k cíli. Důležitým předpokladem je vzájemné pochopení, něco, co i přes pokročilý stupeň komunikace stále ještě chybí. To je to, co se musí naše děti naléhavě učit.

5.3. Znalosti pro budoucnost – klíčové dovednosti

Už UNESCO považovalo ve své zprávě o vzdělávání v 21. století z roku 1996 celoživotní vzdělávání jen za jeden ze čtyř nosných pilířů. Světoví odborníci zabývající se vzděláváním považují za stejně důležité, aby se děti učily vzájemnému soužití, aby dovedly předvídat celou řadu situací, pochopit svou vlastní osobnost. To vše jsou schopnosti důležité pro mezilidské vztahy. Zároveň přispívají také k tomu, aby se naše děti vyznaly ve světě, který je stále složitější.

Klíčové dovednosti budou dnešním dětem otevírat dveře do budoucnosti. Už dnes se učitelky mateřských škol snaží dovést děti ke klíčovým kompetencím, které jim budou pomáhat v životě řešit úkoly a problémy. Přispívají k porozumění a lepším mezilidským vztahům. Čím rychleji budou zastarávat odborné znalosti a čím rozmanitější bude práce a život dětí, tím důležitější úlohu sehraje nadstandardní dovednosti. Stále žádanější budou dovednosti, díky nimž se bude možné orientovat v každodenním chaosu, vynikat v oblasti mezilidských vztahů a prokazovat schopnost obstat v budoucnu. Klíčové dovednosti představují univerzální klíč, který našim dětem otevře všechny dveře v budoucím světě. Ovšem jakých dovedností bude třeba navíc ke vzdělání a znalostem získaným ve škole? Jaké jsou hlavní dovednosti, kterými bychom měli své děti vybavit kromě vzdělání, životního postoje a vnitřní síly? (Stamerová – Brandtová, 2007, s. 60-61)

Již dnes je důležitá a v budoucnu bude nezbytná flexibilita. V životě dětí již nejsou změny zaměstnání, stěhování, rozvody žádnou výjimkou, spíše se stávají pravidlem. A nelze předpokládat, že by se tento vývoj v následujících letech zase zvrátil. Čím je náš život proměnlivější a rozmanitější, čím více možností se dětem otvírá, tím flexibilnější musí být. Naše děti se tedy musí naučit neustále o všem přemýšlet a vše posuzovat podle momentální životní situace. Změny nepovažovat za nebezpečí, ale v zásadě za něco pozitivního. Děti budou muset se vyrovnávat s novými věcmi, kterými se budou v životě potkávat, také se novým věcem učit a často změnit pohled na věc, pokud to bude třeba.

V budoucnu bude hrát důležitou roli výměna informací a komunikace v profesním i osobním životě. Děti budou zřejmě potřebovat celou paletu jazykových schopností a s tím související sociálně – inteligenční dovednosti. Pokud se dítě totiž nebude umět pohybovat na poli komunikace, nebude ho nikdo poslouchat. Důležitá bude schopnost srozumitelně zformulovat vlastní zájmy nebo je dokonce prosadit. Děti proto musí nejen mluvit, ale především naučit se srozumitelně komunikovat. Díky jazyku si můžeme vyměňovat informace, stanovovat požadavky a budovat vztahy s ostatními. Co je tedy úspěšná komunikace? Znamená to mluvit uvolněně, jasně a srozumitelně formulovat, předávat jednoznačná informace, věcně diskutovat a vyjednávat. Ale kdo chce opravdu něčeho dosáhnout, ten musí umět nejen sám mluvit, ale také umět dobře naslouchat a vnímat nonverbální signály. Vnímat gesta, mimiku, postoj těla, polohu hlasu a náladu svých komunikačních partnerů. Kdo se naladí na svůj protějšek, tomu se spíše podaří najít s ním společnou řeč. (Stamerová – Brandtová, 2007, s. 68-70)

Další důležitou klíčovou dovedností je mediální kompetence. Odborníci odhadují, že asi za deset let bude mít víc než polovina všech pracujících informační povolání. Naše děti se budou muset umět vyznat i v jiných médiích. Když dítě sleduje pravidelně vzdělávací pořady pro děti nebo navštěvuje internetové adresy, bude znát pozoruhodných informací o okolním světě. Televize a internet, pokud jsou správně používány, mohou zprostředkovat dětem celou řadu informací a přiblížit jim takové věci, které by jinak nikdy nepoznaly. Na druhou stranu na děti číhá celá řada nebezpečí. Pedofilové, kteří vyhledávají na chatu kontakt s nezletilými dětmi, stránky radikálních aktivistů nebo velmi detailní válečné zpravodajství – děti se dnes dostanou příliš snadno do kontaktu s věcmi, které jim mohou škodit. Vnímání dětí se zahlučuje mnoha podněty. Všechno jsou to způsoby chování, které se již v dospělosti nedají korigovat. Proto se musí dnešní děti učit přístroje nejen zapínat, ale i vypínat. A z přívalu informací by měly vybírat jen ty, které skutečně potřebují. (Stamerová – Brandtová, 2007, s. 72-74)

V budoucnu bude žádaná také kreativita. Čím je náš svět rychlejší, tím větší je hlad po všem novém. Myslím si, že naše děti jsou od přírody velmi kreativní a učitelé či rodiče by se měli snažit především o to, aby tuto vlastnost dětí zachovali. Měli by dokonce podněcovat k fantazii. Myšlenky, nápady – to je materiál, ze kterého vznikne řešení budoucích problémů a problémy by děti měly považovat za velkou výzvu.

Řešení různých problémů často nezvládne najít jen jeden člověk. Nezbytnou se jeví týmová spolupráce. Dítě by mělo být schopné zapojit se do skupiny a to díky schopnosti navazovat nové kontakty a budovat nové vztahy. Aby však spolupráce mohla fungovat, děti se musí učit, že společně s ostatními vrstevníky jsou silnější a složitější problémy zvládnou snáze. Nejen proto si děti v mateřských školách stanovují pravidla soužití ve třídě, která se učí akceptovat a svoje zájmy se učí podřizovat zájmům ostatních dětí.

Schopnost řešit konflikty je další nezbytnou klíčovou dovedností. Zřejmě se bude zvětšovat propast mezi chudými a bohatými, ale samozřejmě také mezi zaměstnanými a nezaměstnanými, mezi mladými a starými. Všední život již dnes ovlivňuje stres a spěch. Usuzuji, že tyto situace se mohou dětem podařit zvládnout, když se budou odmala učit problémy řešit. Učitelé by měli vést děti k tomu, aby konflikty nepovažovaly za katastrofu a snažily se hledat přijatelná řešení nebo kompromis i přesto, že často mají rozdílné zájmy.

Důležitou dovedností jsou organizační schopnosti. Děti by se měly naučit nést zodpovědnost za vlastní jednání a také zvládnout případný neúspěch. Pokud budou mít kontrolu nad svým jednáním a chováním, pak budou moci využít svých schopností k organizování svých aktivit a činností.

Poslední klíčovou dovedností, kterou zmiňuje Petra Stamerová – Brandtová (2007, s. 87-89) je odolnost vůči stresu. Schopnost, kterou naše děti nutně potřebují už nyní, aby vydržely shon a rychlé změny ve světě. Dříve měly děti ještě hodně času na hraní, poslouchání hudby, čtení, na kamarády. Nezažily hyperaktivní kmitání, ustavičné koukání na televizi, video a do počítače. Dnes děti na základní škole nemohou žít bez plánovacího kalendáře. Tato situace se začíná projevovat i u starších dětí předškolního věku. Ke školnímu stresu se přidal stres volnočasový. Děti proto potřebují vnitřní sílu, ochranný kryt, který některé věci odrazí. Důvěru ve vlastní schopnosti kombinovanou s řádnou dávkou zdravého humoru, to je recept na úspěch, kterým bychom měli děti vybavit. Jen ten, kdo nedovolí rychlosti počítačových her a internetu, aby ovlivňoval jeho vlastní rytmus, ten může nakonec sám určovat tempo svého života.

6. Průzkum postojů rodičů a učitelek MŠ a porovnání s Rámcovým vzdělávacím programem

6.1. Metodologická východiska

Cílem šetření bylo jednak zjistit, jaké jsou požadavky a očekávání rodičů vzhledem ke svým dětem z hlediska priorit výchovy, vzdělávacích oblastí, významu a podmínek mateřské školy. Dále zjistit přístupy a názory učitelek mateřských škol, které se profesně výchovou a vzděláváním předškolních dětí zabývají a jsou k této práci vybaveny odbornými znalostmi. V závěru empirické části došlo ke konfrontaci požadavků a přístupů těchto dvou skupin (rodiče, učitelky) s požadavky Rámcového vzdělávacího programu pro předškolní vzdělávání.

Hypotézy

- H1. Učitelky MŠ považují za stěžejní jiné formy předávání priorit ve výchově než rodiče.
- H2. Rodiče dětí přikládají větší význam soužití dětí v kolektivu než učitelky MŠ.
- H3. a) Rodiče považují ve výchově za důležité oblasti zaměřené na stejné kompetence, které předepisuje RVP PV.
- H3. b) Učitelky MŠ považují ve výchově za důležité oblasti zaměřené na stejné kompetence, které předepisuje RVP PV.
- H4. Vzdělávací obsah, který požadují pro své děti rodiče není stejný jako obsah předepisující RVP PV.

Charakteristika výběrového souboru

Šetření bylo realizováno ve skupině rodičů, kteří mají děti ve věku tří až šesti let a tyto děti navštěvují čtyři mateřské školy ve městě Jihlavě, kde jsem vykonávala odbornou praxi a které jsou v okolí mého bydliště. Bylo rozdáno 200 dotazníků, vráceno 158 dotazníků. Druhou skupinou šetření byly všechny učitelky mateřských škol ve městě Jihlavě a okolí. Bylo rozdáno 200 dotazníků a vráceno 176.

Průběh šetření

Data byla shromažďována pomocí metody dotazníku, který byl rozdělen na dvě části. První část dotazníku respondentům objasnila cíl, ke kterému je dotazník směřuje. Obsahuje identifikační údaje. Druhá část dotazníku byla sestavena z jednotlivých otázek, u kterých respondenti označují vybranou odpověď nebo odpověď sami formulují. Dotazník byl vlastní konstrukce.

Pilotní šetření proběhlo v měsíci listopadu na jedné mateřské škole. Ze strany rodičů mi byla doporučena větší srozumitelnost dotazníku, úprava některých formulací otázek a upřesnění četnosti jejich značení. Toto pilotní šetření bylo provedeno metodou dotazníku a rozhovoru.

V měsíci prosinci proběhlo šetření na jihlavských mateřských školách 200 rodičům a 200 učitelkám. Výborná spolupráce proběhla s učitelkami mateřských škol, kde nevznikly žádné problémy. Na úrovni rodičů předškolních dětí občas vázla spolupráce. Někteří rodiče se obávali zveřejnění výsledků šetření. Aby šetření probíhalo co nejobjektivněji, kromě projednání povolení šetření s každou ředitelkou školy jsem výběr anonymních dotazníků od rodičů zajistila osobně bez možnosti přístupu pedagogického personálu. V několika případech mi byla spolupráce na šetření odmítnuta z důvodů citlivosti některých otázek, obavy z porušení anonymity a zveřejnění výsledků.

V měsíci lednu jsem metodu dotazníku vyhodnotila pomocí tabulkového procesoru, jednotlivé výsledky byly zpracovány a vyhodnoceny formou grafů a tabulek.

6.2. Analýza získaných informací

Vyhodnocení I. části dotazníku

Přehled respondentů podle věku

Věk respondentů	Rodiče muži	Rodiče ženy	Učitelky
do 20 let	0	0	0
21 až 30 let	71	95	32
31 až 40 let	83	63	22
41 až 50 let	3	0	74
51 až 60 let	1	0	48
nad 60 let	0	0	0
Celkem	158	158	176

Přehled učitelek MŠ podle délky praxe

Délka praxe	Četnost odpovědí
do 10 let	40
11 až 20 let	25
21 až 30 let	66
nad 30 let	45
Celkem	176

Přehled úplnosti rodin

Úplná rodina	83
Neúplná rodina	34
Neuvedeno	12
Celkem	158

Přehled respondentů podle vzdělání

Vzdělání	Rodiče muži	Rodiče ženy	Učitelky
Základní	0	3	0
Výuční list	48	37	0
Maturita	56	77	123
Vysokoškolské	45	41	53
Neuvedeno	9	0	0
Celkem	158	158	176

Přehled soužití rodin

Soužití rodiny	Četnost odpovědí
Manželství	83
Svobodní	34
Rozvedení	28
Neuvedeno	13
Celkem	158

Přehled dětí rodičů podle věku

Věk dítěte	Četnost odpovědí
do 3 let	31
do 4 let	41
do 5 let	43
do 6 let	37
do 7 let	6
Celkem	158

Přehled počtu dětí v rodině

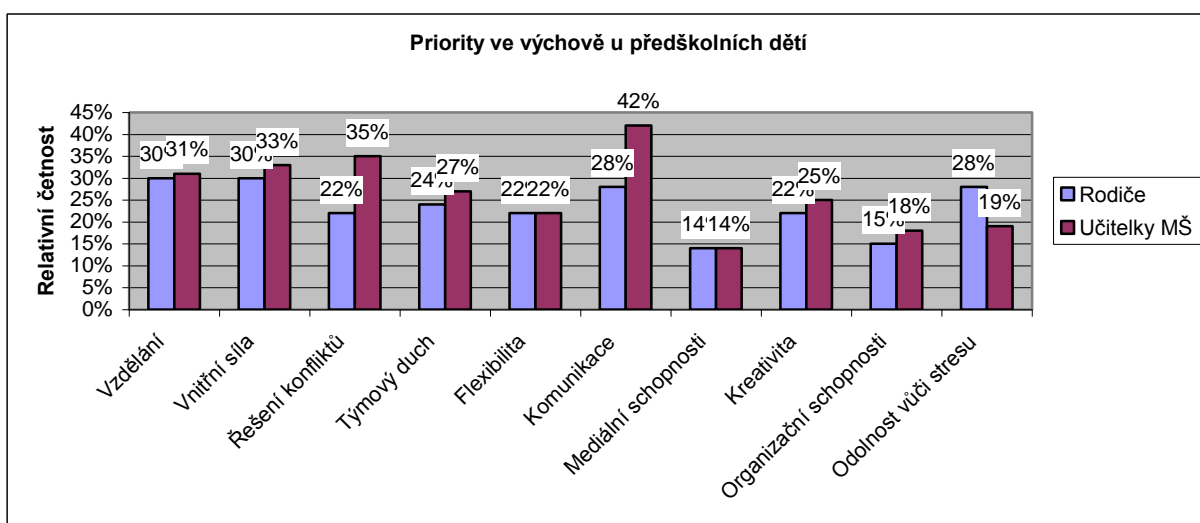
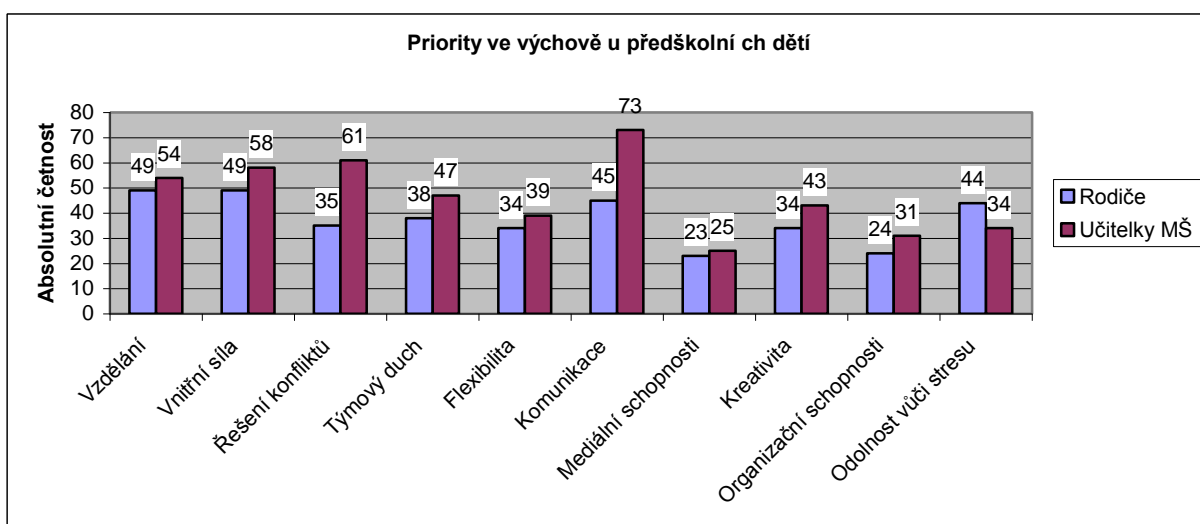
Počet dětí v rodině	Četnost odpovědí
1 dítě v rodině	40
2 děti v rodině	84
3 děti v rodině	34
Celkem	158

Vyhodnocení II. části dotazníku

Dotazník je rozdělen do deseti otázek. Odpovědi na jednotlivé otázky jsou zpracovány pomocí grafů a tabulek, které porovnávají jednotlivé odpovědi respondentů.

1. Priority ve výchově u dětí předškolního věku

Otázka zjišťuje, která z dané nabídky priorit ve výchově u dětí předškolního věku má u skupiny respondentů dominantní postavení. Respondenti volili i několik odpovědí z daných možností. Otázka byla vyhodnocena určením četnosti odpovědí.

Zhodnocení:

U rodičů ani učitelek MŠ nelze určit dominantní hodnotu ve výchově. Velmi vyrovnaná je volba jednotlivých hodnot i volba v porovnání obou skupin respondentů. Nicméně učitelky nejčastěji volily komunikaci a rodiče vzdělání spolu s vnitřní silou dítěte.

Závěr:

Podle názoru dané skupiny respondentů není daná priorita ve výchově předškolních dětí. Většina hodnot má vyrovnané postavení. Přesto však z výsledků absolutní četnosti můžeme vyslovit určitou domněnku, že nejvyššími prioritami výchovy dětí jsou komunikace, vzdělání a vnitřní síla dítěte.

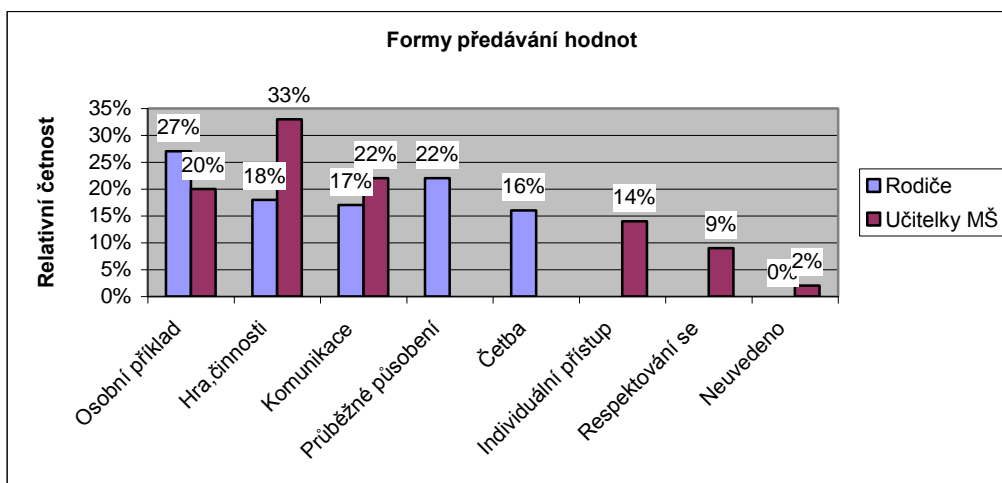
2. Formy předávání hodnot

Otázka zjišťuje, jaký způsob předávání hodnot dětem je pro danou skupinu respondentů nejdůležitější. Na tuto otázku neměli možnost respondenti volit z předem daných možností, ale odpovídali zcela sami podle svého uvážení. Otázka byla vyhodnocena určením četnosti jednotlivých odpovědí.

Absolutní četnost jednotlivých odpovědí

Předávání hodnot rodiči	Odpovědi
Osobní příklad	42
Průběžné působení	34
Hra	29
Komunikace	27
Četba	26
Jiné formy	0
Neuvedeno	0
Celkem	158

Předávání hodnot učitelkami	Odpovědi
Nabídka podnětů a činností	58
Komunikace	38
Osobní příklad	35
Individuální přístup	25
Respektování sebe, druhých	16
Jiné formy	4
Neuvedeno	0
Celkem	176

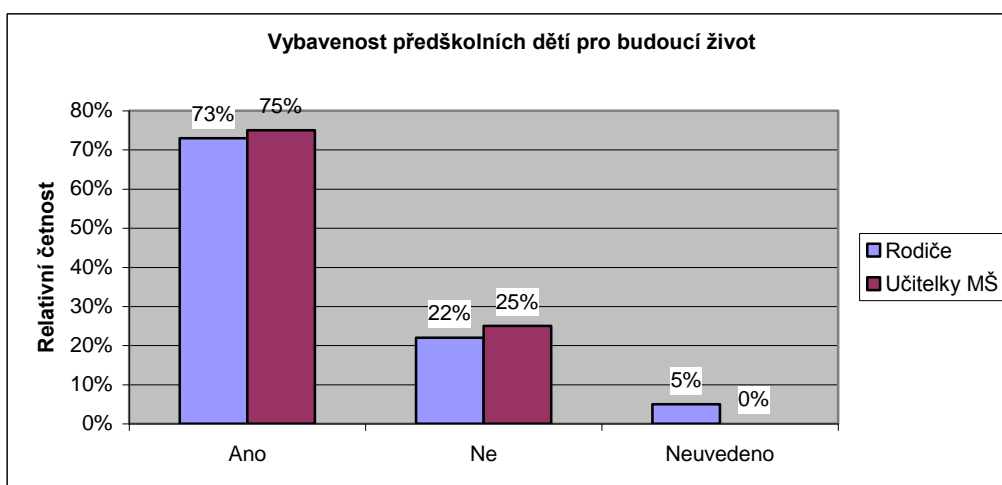
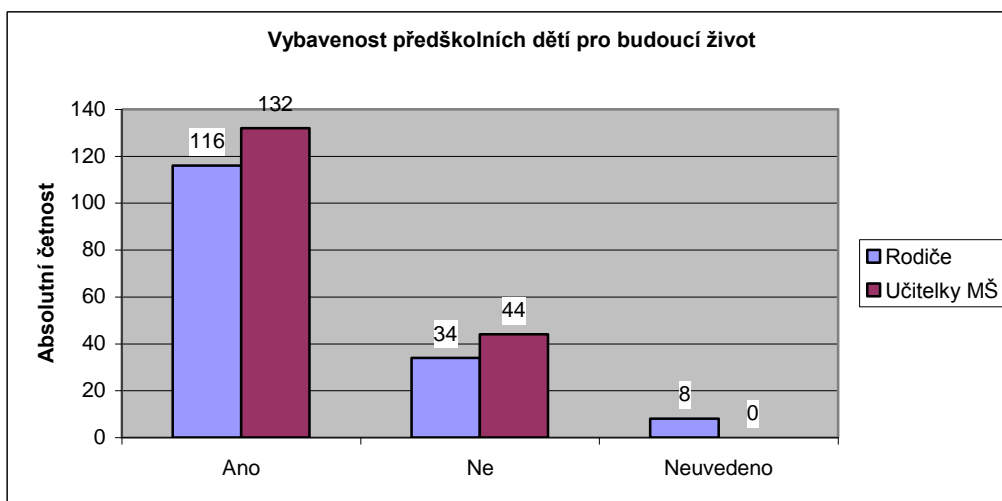
Zhodnocení: Respondenti se shodli na předávání hodnot formou osobního příkladu, hrou a činnostmi, komunikací. Rodiče přisuzují největší význam osobnímu příkladu (27%) a učitelky MŠ hrám a činnostem (33%).

Závěr: Respondenti mají shodný výběr forem předávání hodnot dětem, ale četnost daných forem je mezi oběma skupinami respondentů rozdílná.

Hypotéza č.1. Učitelky MŠ považují za stěžejní jiné formy předávání priorit ve výchově než rodiče. Vzájemným porovnáním výsledků a hodnot otázky č.2 dotazníku se u tohoto vzorku respondentů hypotéza nepotvrzuje.

3. Vybavenost předškolních dětí pro budoucí život

Otázka zjišťuje mínění respondentů o vybavenosti předškolních dětí danými prioritami pro svůj budoucí život. Respondenti volili odpovědi z předem daných možností. Otázka byla vyhodnocena určením četnosti jednotlivých odpovědí.

Zhodnocení: Větší počet respondentů (rodiče 73%, učitelky MŠ 75%) se shoduje, že děti předškolního věku jsou dobře vybaveny základy hodnot pro svůj

budoucí život. Vzájemně téměř shodnou četnost má skupina rodičů (22%) a učitelek MŠ (25%), která se domnívá, že děti pro svůj život základy hodnot vybaveny nejsou.

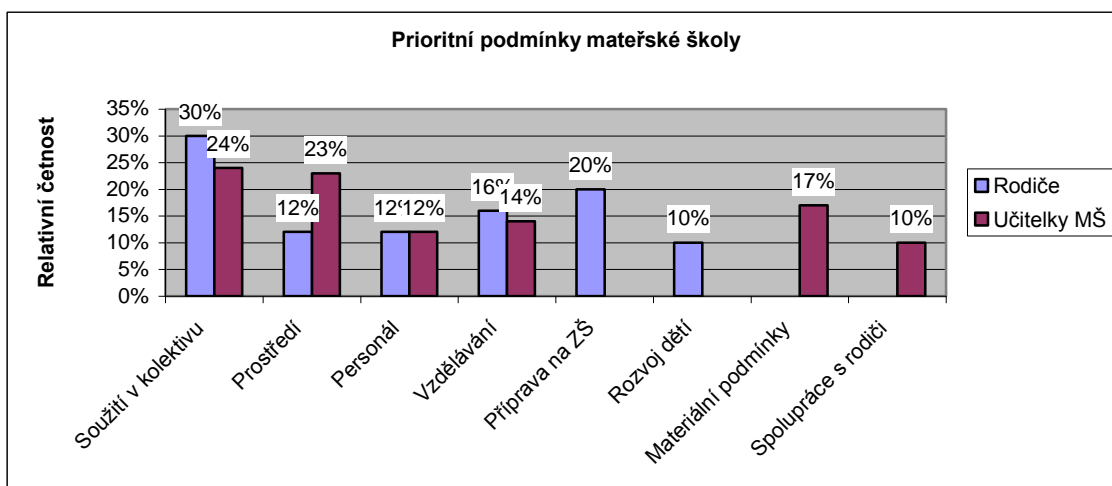
Závěr: Podle názoru dané skupiny respondentů lze konstatovat, že děti předškolního věku jsou vybaveny základy hodnot pro svůj budoucí život.

4. Prioritní podmínky mateřské školy

Otázka zjišťuje, které podmínky (materiální, organizační, psychosociální, pedagogické, spolupráce s rodiči apod.) v MŠ jsou pro danou skupinu respondentů prioritní, aby děti byly připraveny pro svůj budoucí život. Na tuto otázku neměli možnost respondenti volit z předem daných možností, ale odpovídali zcela sami podle svého uvážení. Otázka byla vyhodnocena určením četnosti jednotlivých odpovědí.

Absolutní četnost jednotlivých odpovědí

Uvedené podmínky rodiči	Odpovědi	Uvedené podmínky učitelkami	Odpovědi
Kontakt s vrstevníky	48	Soužití v kolektivu	42
Příprava na ZŠ	32	Podnětné a bezpečné prostředí	40
Vzdělávání formou her	25	Materiální podmínky	30
Odborný personál	19	Vzdělávání	25
Bezpečné prostředí	18	Odborný personál	21
Rozvoj dítěte	16	Spolupráce s rodiči	18

Zhodnocení:

U skupiny učitelek MŠ se projevuje vyrovnanost odpovědí. Nejvyšší četnost se projevuje v soužití dětí v kolektivu a bezpečném, podnětném prostředí. Skupina rodičů volí jako prioritní podmínku kontakt dětí v kolektivu

Závěr: Podle názoru dané skupiny respondentů je prioritní podmínkou MŠ život dětí v kolektivu.

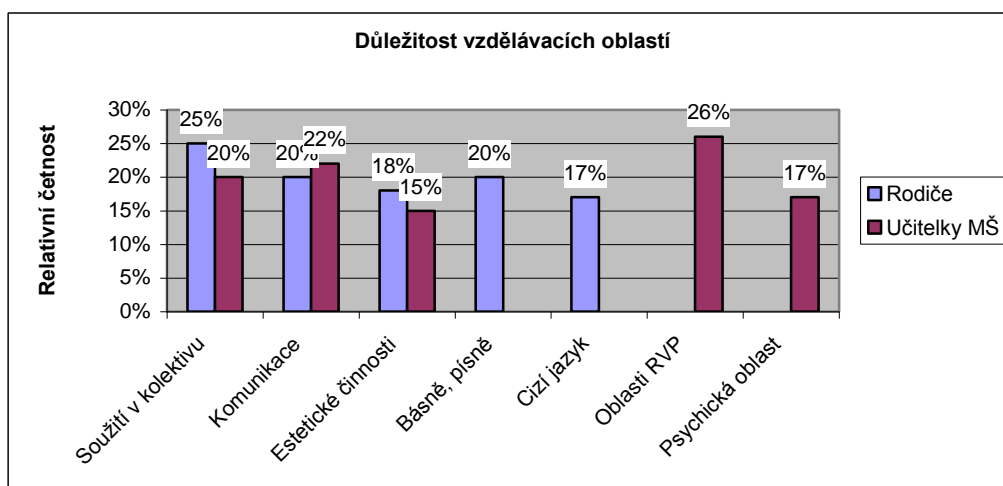
5. Důležitost vzdělávacích oblastí

Otázka zjišťuje, která z oblastí vzdělávání je u dětí předškolního věku dominantní podle názoru dané skupiny respondentů. Na tuto otázku neměli možnost respondenti volit z předem daných možností, ale odpovídali zcela sami podle svého uvážení. Otázka byla vyhodnocena určením četnosti jednotlivých odpovědí.

Absolutní četnost jednotlivých odpovědí

Vzdělávací oblasti rodičů	Odpovědi
Kontakt v kolektivu	40
Osvojování básní a písní	32
Komunikace	31
Estetické činnosti	28
Cizí jazyk	27

Vzdělávací oblasti učitelek	Odpovědi
Jednotlivé oblasti RVP PV	46
Komunikace	38
Soužití v kolektivu	36
Psychická oblast dítěte	29
Estetické činnosti	27

Zhodnocení:

Respondenti obou skupin se shodli na důležitosti tří vzdělávacích oblastí. Jedná se o oblast soužití v kolektivu, komunikaci a estetické činnosti. Obě skupiny respondentů volily tyto oblasti v přibližně shodné četnosti. Učitelky MŠ považují za prioritní vzdělávací oblast všechny oblasti dané oficiálním kurikulem pro předškolní vzdělávání (26%) a dále oblast komunikace (22%), soužití v kolektivu (20%). Rodiče preferují oblast kontaktu dětí v kolektivu (25%), komunikace a osvojování básní a písní (20%).

Závěr:

Podle názoru této skupiny respondentů nelze určit prioritní oblast vzdělávání. Četnost jednotlivých oblastí je vyrovnaná. Přesto lze však vyslovit domněnku, že nejdůležitější oblastí vzdělávání jsou oblasti dané RVP PV a kontakt dětí v kolektivu.

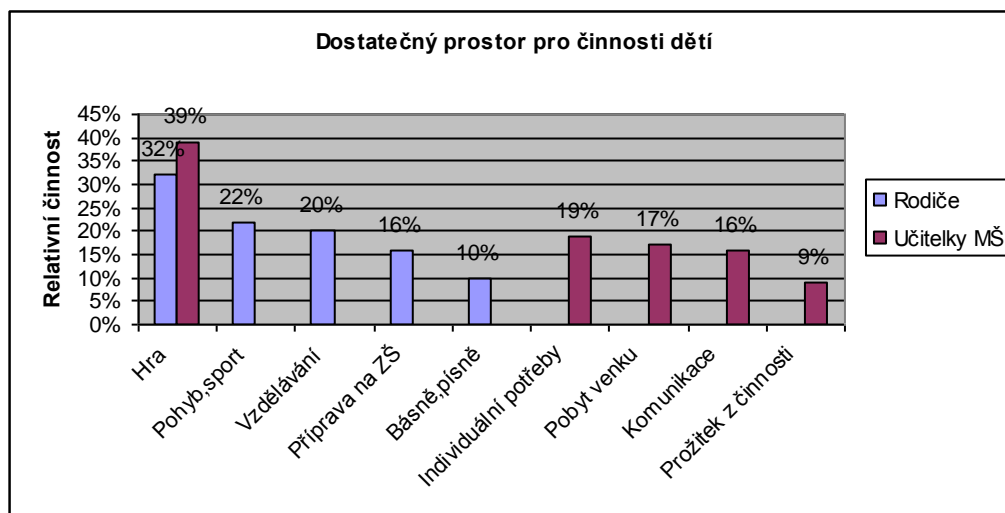
6. Dostatečný prostor pro činnosti dětí v mateřské škole

Otázka zjišťuje, pro kterou činnost by měly mít děti v MŠ největší prostor a čas podle dané skupiny respondentů. Na tuto otázku neměli možnost respondenti volit z předem daných možností, ale odpovídali zcela sami podle svého uvážení. Otázka byla vyhodnocena určením četnosti jednotlivých odpovědí.

Absolutní četnost jednotlivých odpovědí

Uvedené činnosti rodiči	Odpovědi
Hra	50
Pobyt venku	35
Vzdělávání	31
Příprava na ZŠ	26
Básně a písně	16

Uvedené činnosti učitelkami	Odpovědi
Hra	69
Individuální potřeby	33
Pobyt venku	29
Komunikace	28
Vlastní prožitek z činností	17

Zhodnocení:

Obě skupiny respondentů se shodují na nejvýznamnější činnosti pro děti – na hře, která má nejvyšší četnost (rodiče 32%, učitelky MŠ 39%) a také na pobytu venku (rodiče 22%, učitelky MŠ 17%). V ostatních činnostech, pro které má mít dítě v MŠ dostatečný

prostor, se různí. Rodiče se zaměřují jednak na vzdělávací činnosti obecně i v souvislosti s přípravou dítěte na ZŠ. Učitelky vidí důležitost v naplňování individuálních potřeb dětí komunikací a prožitkových činnostech.

Závěr:

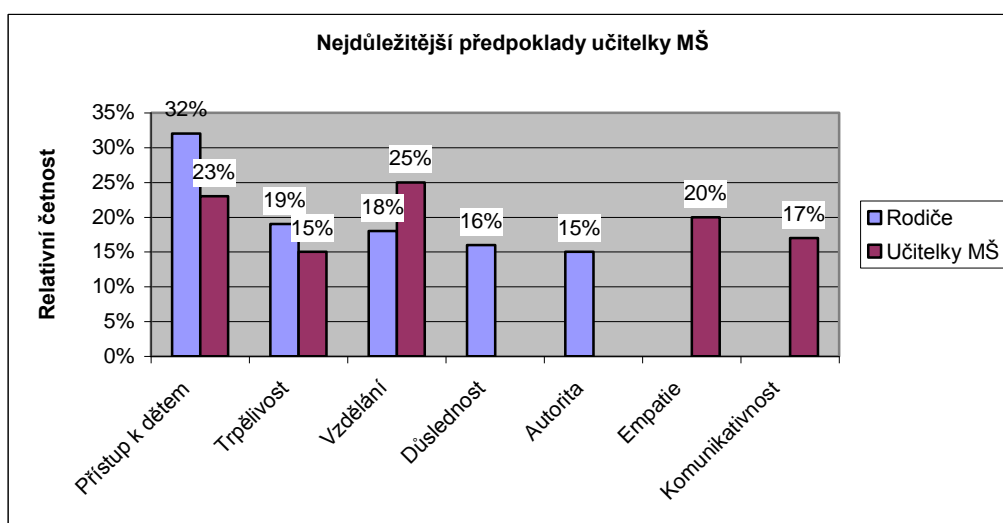
Podle názoru dané skupiny respondentů je hra nejdůležitější činností v MŠ, pro kterou by mělo mít dítě dostatek času a prostoru.

7. Nejdůležitější předpoklady učitelky mateřské školy

Otázka zjišťuje, jaké předpoklady jsou nejvýznamnější u učitelky MŠ při její práci s dětmi podle názoru dané skupiny respondentů. Na tuto otázku neměli možnost respondenti volit z předem daných možností, ale odpovídali zcela sami podle svého uvážení. Otázka byla vyhodnocena určením četnosti jednotlivých odpovědí.

Absolutní četnost jednotlivých odpovědí

Předpoklady - rodiče	Odpovědi	Předpoklady - učitelky	Odpovědi
Citlivý přístup k dětem	50	Odborné vzdělání	43
Trpělivost	30	Citlivý přístup k dětem	41
Odborné vzdělání	28	Empatie	36
Důslednost	26	Komunikativnost	30
Autorita	24	Trpělivost	26

Zhodnocení:

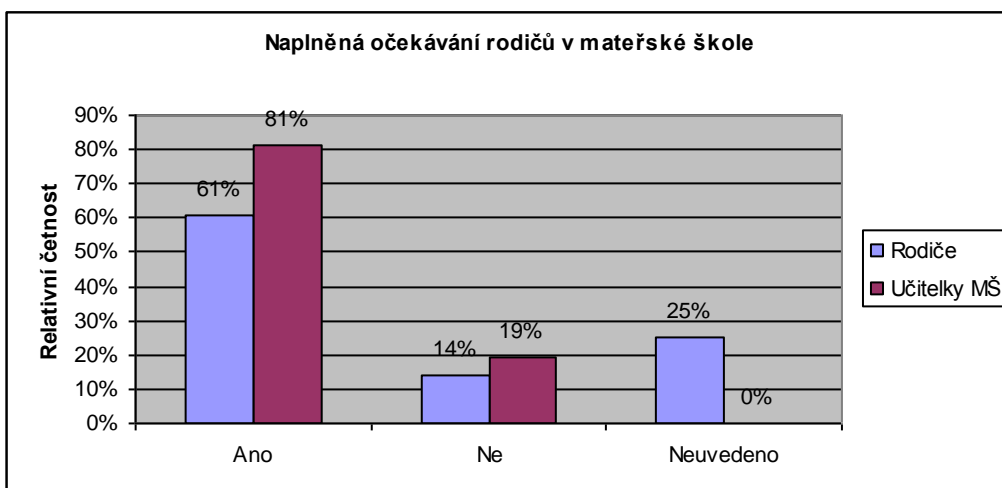
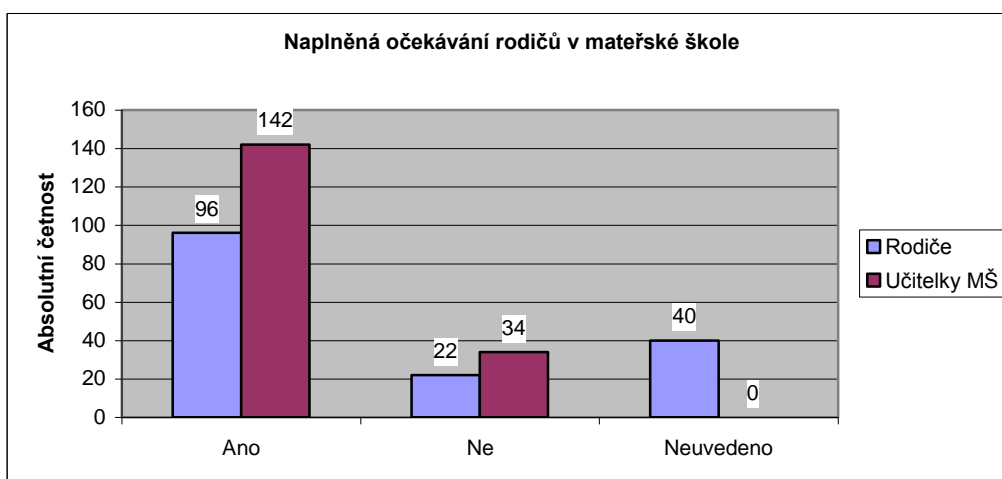
Respondenti se shodují ve třech předpokladech, které má mít učitelka MŠ. Jedná se o přístup k dětem, trpělivost a odborné vzdělání. Rozdílná je četnost jednotlivých předpokladů. Rodiče určili za prioritní předpoklad citlivý přístup k dětem (32%). Učitelky volily téměř shodně přístup k dětem (23%) a odborné vzdělání (25%).

Závěr:

Podle názoru dané skupiny respondentů je nejdůležitějším předpokladem pro učitelku MŠ citlivý přístup k dětem.

8. Naplněná očekávání rodičů v mateřské škole

Otázka zjišťuje, zda v současné době MŠ naplňuje očekávání a požadavky rodičů a dětí, kteří MŠ navštěvují podle názoru dané skupiny respondentů. Respondenti volili odpověď na tuto otázku z daných možností. Otázka byla vyhodnocena určením četnosti jednotlivých odpovědí.

Zhodnocení:

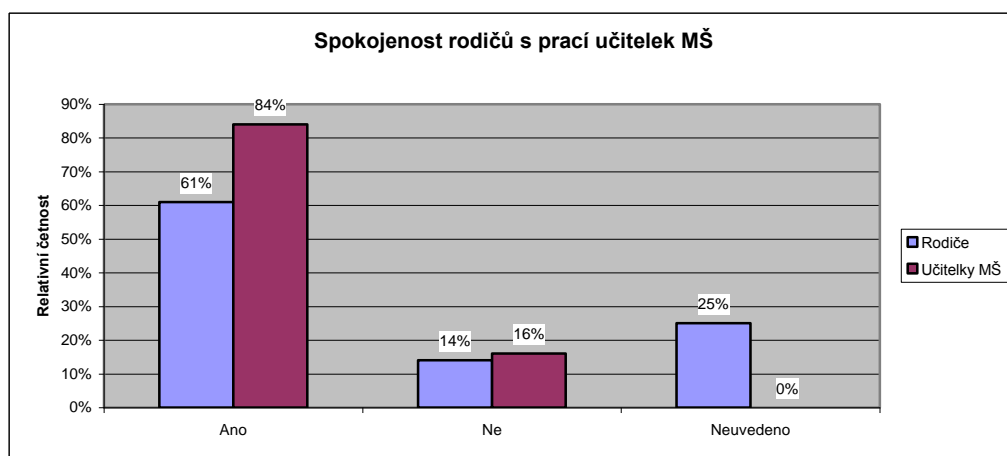
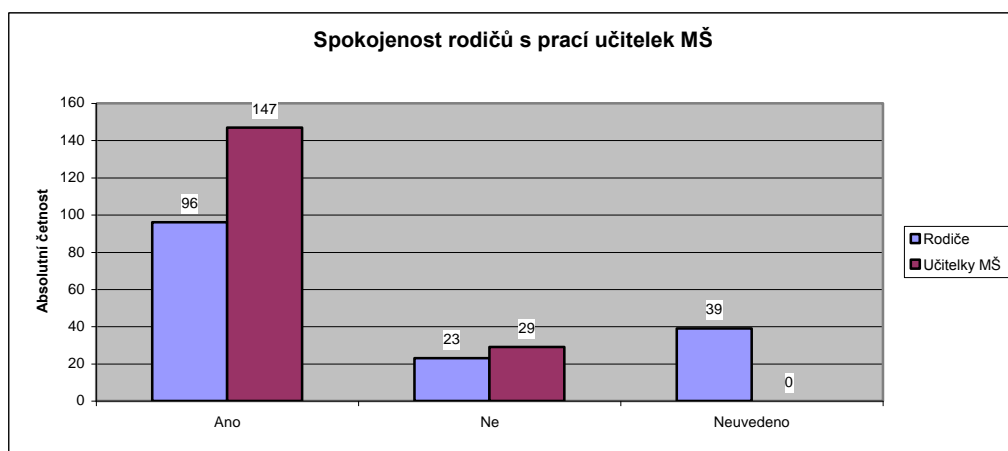
Respondenti v nadpoloviční většině (rodiče 61%, učitelky MŠ 81%) volili kladnou odpověď na otázku naplněných očekávání rodičů v MŠ. 25% rodičů neuvedlo svoji odpověď z důvodu citlivosti otázky a z obavy porušení anonymity

Závěr:

Podle názoru dané skupiny respondentů mateřská škola naplňuje očekávání rodičů.

9. Spokojenost rodičů s prací učitelek mateřské školy

Otázka zjišťuje spokojenost rodičů v současné době s výchovnou a vzdělávací prací učitelek MŠ podle názoru dané skupiny respondentů. Respondenti volili odpověď na tuto otázku z daných možností. Otázka byla vyhodnocena určením četnosti jednotlivých odpovědí.

Zhodnocení:

Téměř shodné výsledky s předchozí otázkou č.8. Rodiče v 61% a učitelky MŠ v 84% volili kladnou odpověď na otázku spokojenosti rodičů s prací učitelek v mateřské škole. Opět skupina 25% rodičů neuvodila odpověď na tuto otázku z důvodu citlivosti otázky a obavy z uveřejnění výsledků.

Závěr:

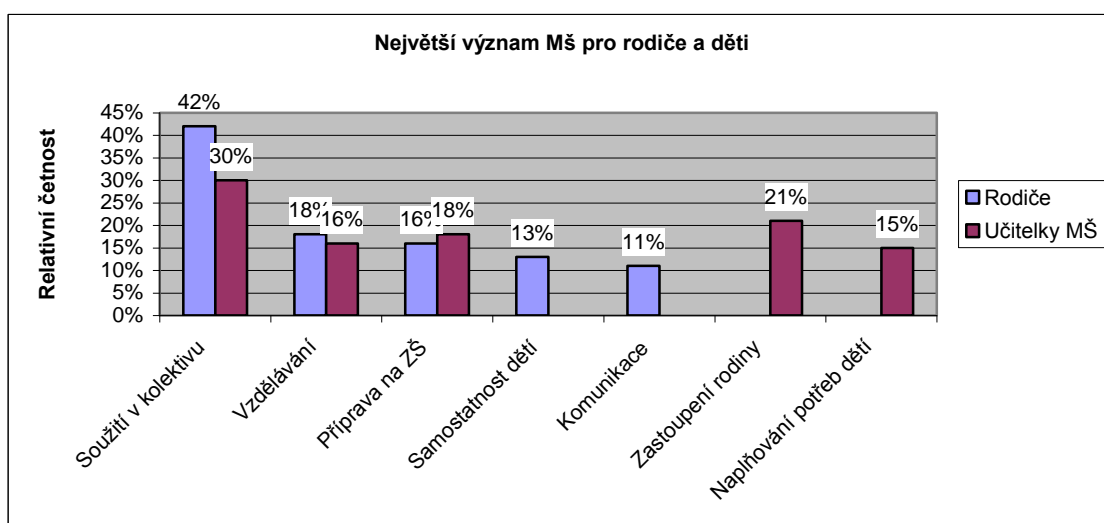
Podle názoru dané skupiny respondentů lze konstatovat, že rodiče jsou spokojení s prací učitelek v mateřské škole.

10. Největší význam mateřské školy pro rodiče a jejich děti

Otázka zjišťuje, v čem se nachází největší význam MŠ pro rodiče a jejich děti, které MŠ navštěvují podle názoru dané skupiny respondentů. Na tuto otázku neměli možnost respondenti volit z předem daných možností, ale odpovídali zcela sami podle svého uvážení. Otázka byla vyhodnocena určením četnosti jednotlivých odpovědí.

Absolutní četnost jednotlivých odpovědí

Uvedené významy rodiči	Odpovědi	Uvedené významy učitelkami	Odpovědi
Kontakt s kolektivem	66	Soužití v kolektivu	53
Vzdělávání hrou	28	Zastoupení rodiny a hlídání	36
Příprava na ZŠ	24	Přípravenost na ZŠ	31
Vedení k samostatnosti	21	Vzdělávání	29
Komunikace	19	Naplnění potřeb dětí	27

Zhodnocení:

Skupina rodičů vidí největší význam mateřské školy v kontaktu s kolektivem (42%), ve vzdělávání dětí (18%) a v přípravě na ZŠ (16%). Učitelky MŠ preferují soužití dětí v kolektivu (30%), zastoupení rodiny a hlídání dětí (21%). Variantu významu MŠ v zastoupení rodiny a hlídání dětí rodiče nepřipouští ani v jedné odpovědi.

Závěr:

Podle názoru dané skupiny respondentů je největší význam mateřské školy spatřován v soužití dětí v kolektivu.

Hypotéza č.2: Rodiče přikládají větší význam soužití dětí v kolektivu než učitelky MŠ.

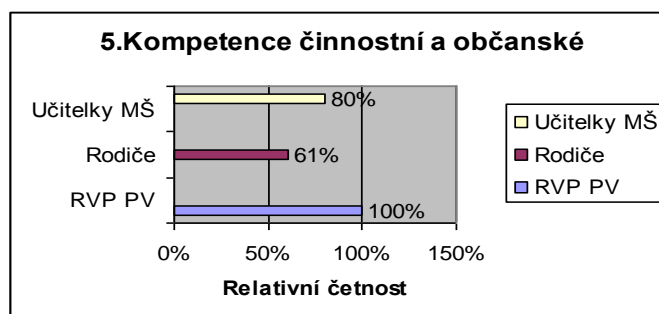
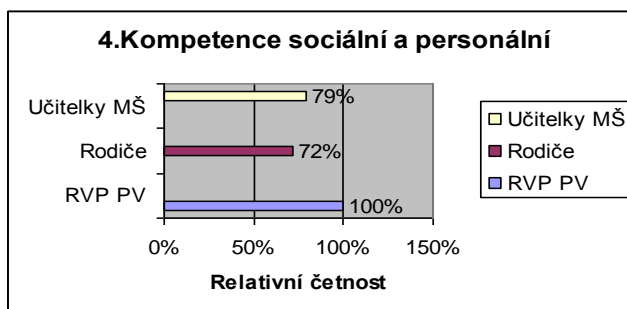
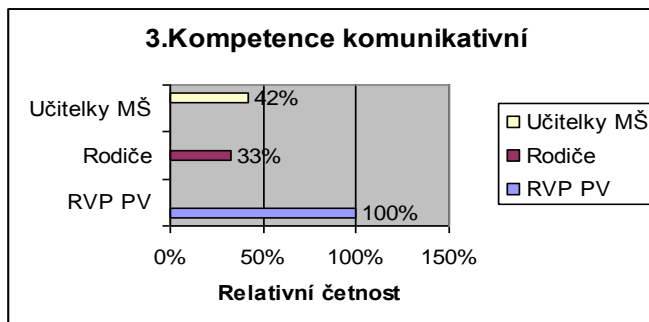
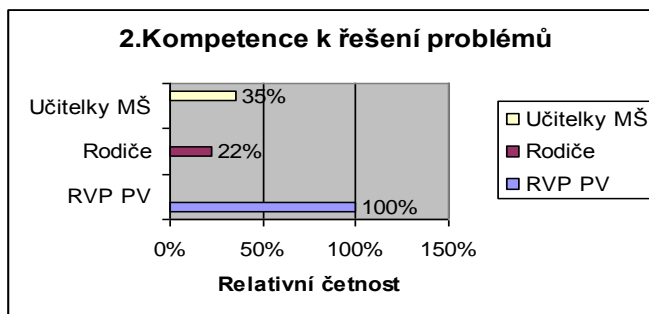
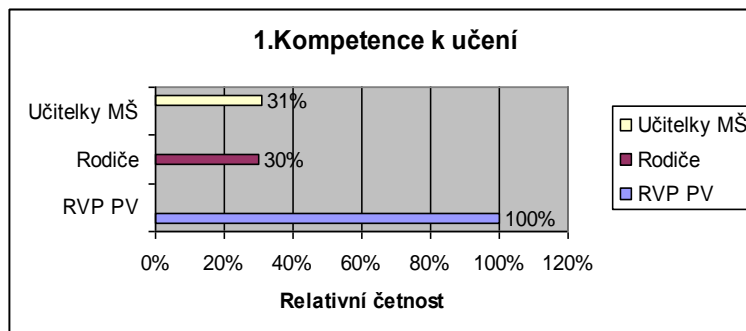
Vzájemným porovnáním výsledků a hodnot otázky č.10 dotazníku se u tohoto vzorku respondentů hypotéza nepotvrzuje.

6.3. Porovnání vybraných oblastí s Rámcovým vzdělávacím programem pro předškolní vzdělávání

Jednotlivé hodnoty, podmínky, vzdělávací oblasti a význam MŠ se doplňují, vzájemně prolínají, proto se jednotlivé hodnoty objevují i ve více oblastech tak, jak dané oblasti stanovuje a zařazuje Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání.

6.3.1. Prioritní hodnoty ve výchově u dětí předškolního věku

Prioritní hodnoty ve výchově dětí předškolního věku jsou v Rámcovém vzdělávacím programu pro předškolní vzdělávání (RVP PV) formulovány jako klíčové kompetence. Tyto kompetence se často vzájemně prolínají. Jedná se o soubory předpokládaných vědomostí, dovedností, schopností a postojů důležitých pro osobní rozvoj a uplatnění dítěte a později i jako dospělého jedince. Jejich obsah vychází z obecně sdílených představ o tom, které kompetence přispívají ke spokojenému a úspěšnému životu člověka tak, jak je vidí odborný tým autorů tohoto programu.

Zhodnocení:

Tato skupina respondentů ve svém vyjádření názorů a očekávání obsáhla všechny oblasti klíčových kompetencí, jak je určuje oficiální dokument pro předškolní vzdělávání. Rodiče nejvíce (72%) preferují hodnoty u dětí, které náleží do kompetencí sociálních a personálních. Stejně hodnoty preferují učitelky (79%), které stejnou hodnotu přisuzují kompetencím občanským a činnostním (80%). Nejméně rodiče (22%) volili hodnoty z oblasti kompetencí k řešení problémů. Učitelky nejnižší četnost vykazují v oblasti kompetencí k učení (31%).

Závěr:

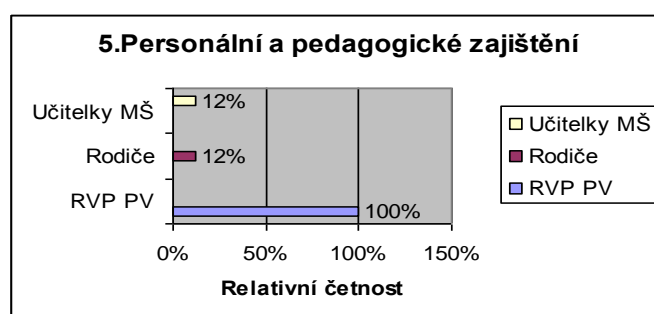
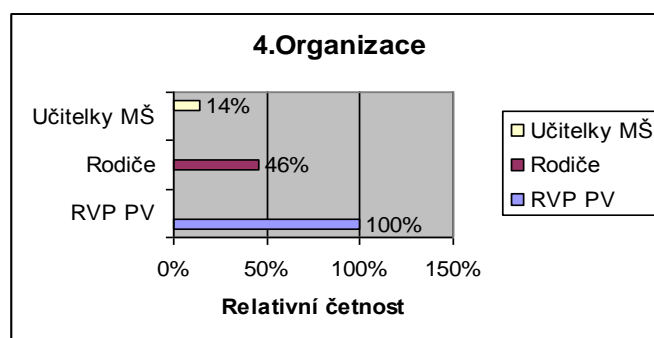
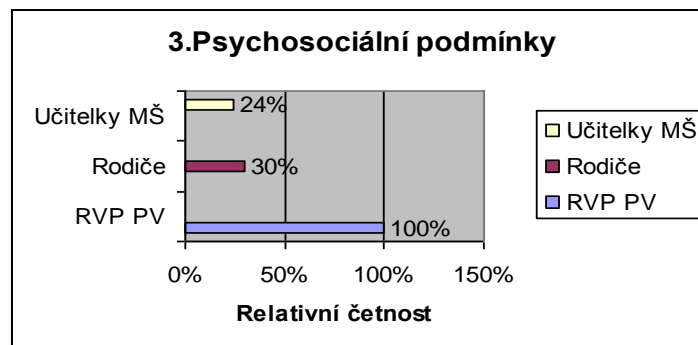
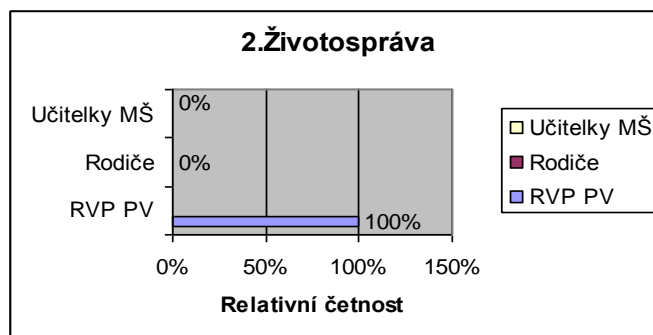
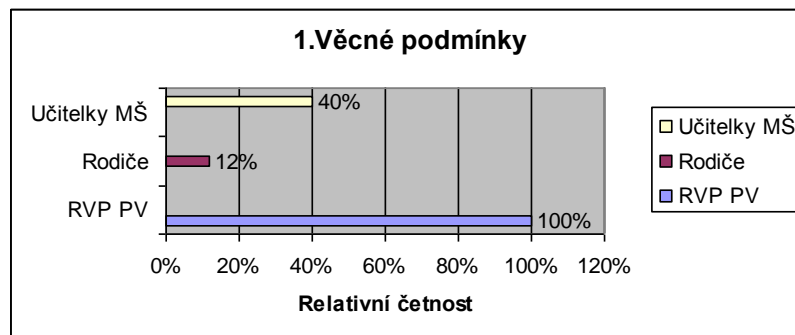
Volené hodnoty danými skupinami rodičů a učitelek MŠ se shodují s klíčovými kompetencemi určenými Rámcovým vzdělávacím programem pro předškolní vzdělávání.

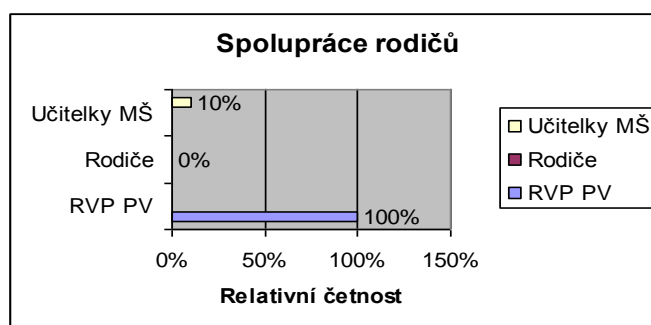
Hypotéza č.3

- a) Rodiče považují ve výchově za důležité oblasti zaměřené na stejné kompetence, které předepisuje RVP PV.
- b) Učitelky MŠ považují ve výchově za důležité oblasti zaměřené na stejné kompetence, které předepisuje RVP PV. Vzájemným porovnáním výsledků a hodnot otázky č.1 a RVP PV se u tohoto vzorku respondentů hypotéza potvrzuje.

6.3.2. Prioritní podmínky mateřské školy

Základní podmínky, které je třeba při vzdělávání dětí dodržovat, jsou legislativně vymezeny příslušnými právními normami a jsou dány i v Rámcovém vzdělávacím programu pro předškolní vzdělávání (RVP PV). Podmínky popisují do jisté míry optimální podobu předškolního vzdělávání. Většina z nich je dnes v praxi běžná či alespoň zpravidla splňována. Počítá se s tím, že realizace některých podmínek může být omezena možnostmi jednotlivých škol, zejména jsou limitovány finančními prostředky obcí. Jde o to, aby podmínky, které jsou pro předškolní vzdělávání považovány za žádoucí, byly postupně v rámci možností jednotlivých mateřských škol a jejich zřizovatelů realizovány.

Zhodnocení:

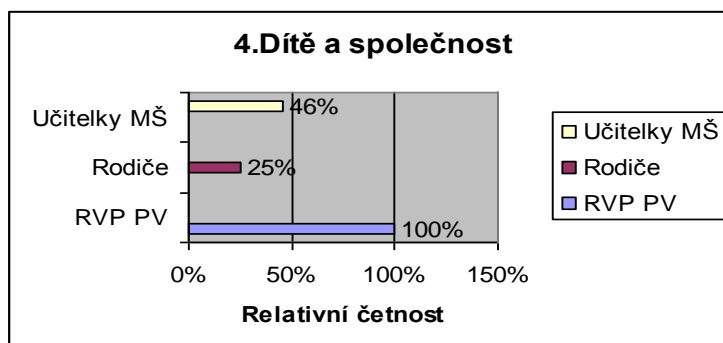
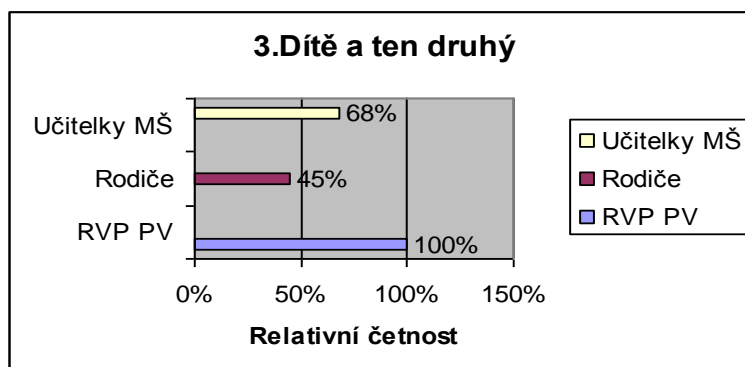
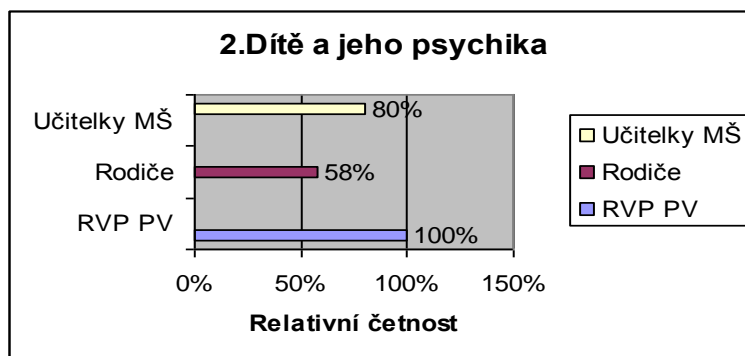
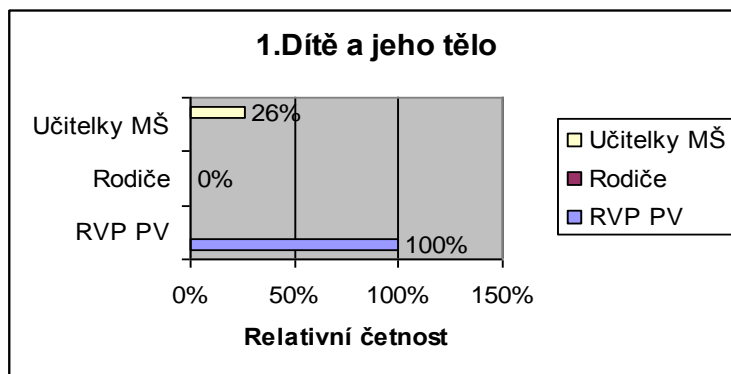
V oblasti určení prioritních podmínek mateřské školy nejvyšší četnost u rodičů (46%) vykazuje oblast organizace vzdělávání. U učitelek (40%) o oblast věcných podmínek vzdělávání. V nejvyšší četnosti se tyto skupiny neshodly, každá vidí prioritní podmínky v jiné oblasti. Naopak se shodly obě skupiny respondentů v oblasti životosprávy, kdy nezaznamenaly četnost (0%) a velmi nízkou četnost vykazují v oblasti spolupráce (rodiče 0%, učitelky 10%).

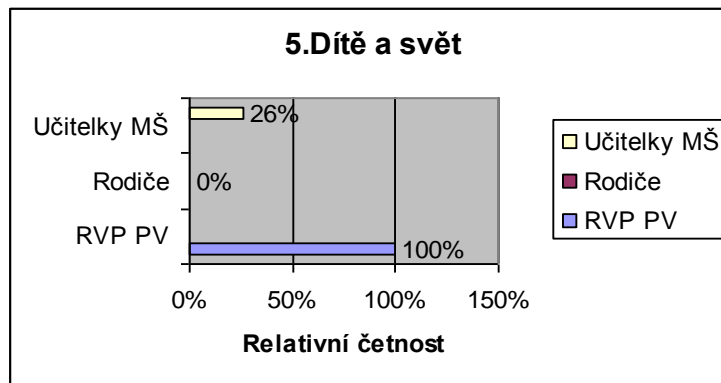
Závěr:

Dané skupiny respondentů se neshodly s Rámcovým vzdělávacím programem v oblasti podmínek mateřské školy u životosprávy a skupina rodičů ve spolupráci s mateřskou školou. V ostatních oblastech podmínek nastala vzájemná shoda mezi respondenty a oficiálním dokumentem, i když s rozdílnou mírou četnosti.

6.3.3. Důležitost vzdělávacích oblastí

Obsah předškolního vzdělávání je vymezen v Rámcovém vzdělávacím programu pro předškolní vzdělávání (RVP PV) tak, aby sloužil k naplňování vzdělávacích záměrů a dosahování vzdělávacích cílů. Vzdělávací obsah je formulován v podobě „učiva“, a to pouze obecně, rámcově. Je členěn do několika vzdělávacích oblastí, které respektují celou osobnost dítěte i jeho začleňování se do životního a sociálního prostředí. Jednotlivé oblasti se vzájemně prolínají, prostupují, ovlivňují.

Zhodnocení:

Obě skupiny respondentů přisuzují největší důležitost vzdělávací oblasti „Dítě a jeho psychika“ (rodiče 58%, učitelky 80%) a následně oblasti „Dítě a ten druhý“ (rodiče 45%, učitelky 68%). Ani jednu odpověď u rodičů nezaznamenala vzdělávací oblast „Dítě a jeho tělo“ a dále oblast „Dítě a svět“. U skupiny učitelek byly obsaženy všechny vzdělávací oblasti Rámcového vzdělávacího programu s nejnižší četností v oblasti „Dítě a jeho tělo“ a „Dítě a svět“ (shodně 26%). Tento rozdíl mezi skupinami respondentů vyplývá podle mého názoru ze znalosti učitelek Rámcového programu pro předškolní vzdělávání. Učitelky mají znalost jednotlivých vzdělávacích oblastí, které dokument obsahuje. Zde se projevila odborná znalost jedné skupiny respondentů a znevýhodnění skupiny druhé.

Závěr:

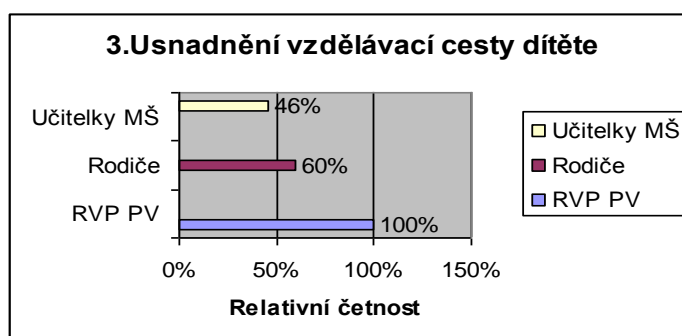
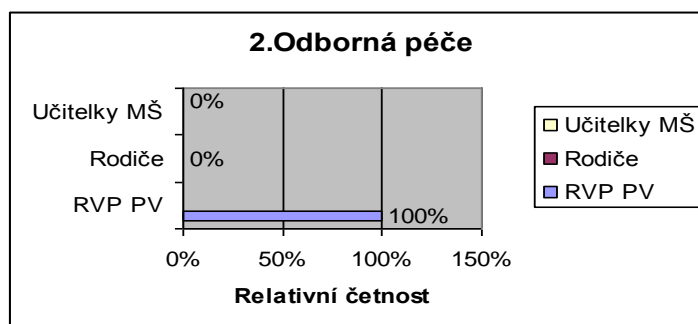
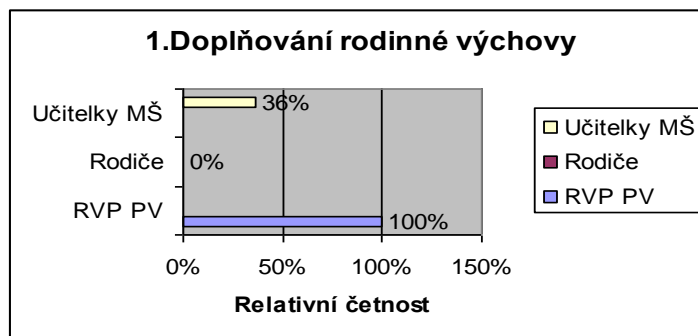
U skupiny učitelek z důvodu odborné znalosti došlo ke shodě s oficiálním dokumentem ve vzdělávacích oblastech. Bylo dosaženo četnosti ve všech oblastech vzdělávání, které dokument předepisuje. U skupiny rodičů bylo dosaženo shody s oficiálním dokumentem ve třech vzdělávacích oblastech.

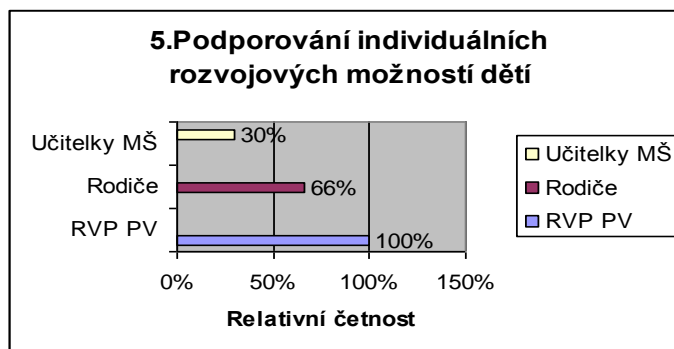
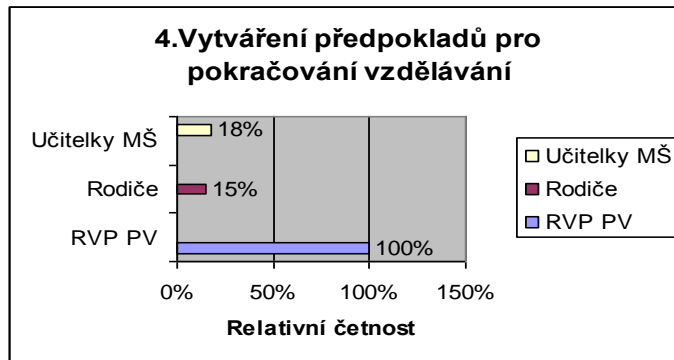
Hypotéza č.4

Vzdělávací obsah, který požadují pro své děti rodiče není stejný jako obsah předepisující RVP PV. Vzájemným porovnáním výsledků a hodnot otázky č.5 a RVP PV se hypotéza potvrzuje.

6.3.4. Největší význam mateřské školy

Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání (RVP PV) stanovuje význam předškolního vzdělávání, který vychází zejména z poznatků lékařů, psychologů a pedagogů.

Zhodnocení:

Skupina učitelek se shodla s oficiálním dokumentem ve významu mateřské školy ve čtyřech z pěti oblastí. Největší význam mateřské školy přisuzují učitelky usnadnění vzdělávací cesty dítěte (46%) a doplňování rodinné výchovy (36%). Ani v jednom případě nevolily učitelky odbornou péči, kterou MŠ poskytuje. Skupina rodičů se ztotožnila z pěti oblastí významu MŠ ve třech oblastech. Největší význam rodiče přikládají oblasti podpory individuálních rozvojových možností dětí (66%). Ani v jednom případě rodiče nevolili doplňování rodinné výchovy a odbornou péči MŠ.

Závěr:

Podle názoru respondentů má mateřská škola pro rodiče a jejich děti význam především v oblasti usnadnění vzdělávací cesty dítěte a v podpoře individuálních rozvojových možností dětí. Dále také k vytváření předpokladů pro pokračování vzdělávání, ale tento význam mateřské školy vidí respondenti jako nejmenší.

6.4. Zhodnocení praktické části

V praktické části jsem zjišťovala požadavky, očekávání a názory skupiny rodičů předškolních dětí a učitelek mateřských škol, které s těmito dětmi pracují.

Otázky byly zaměřeny na prioritní hodnoty dětí ve výchově. Odpovědi obou skupin respondentů mi ukázaly, jaké hodnoty považují pro současné děti za prioritní, jakou formou jim tyto hodnoty předávají a zda předškolní děti jsou vybaveny pro svůj budoucí život. Podle počtu vyhodnocených odpovědí jsou zvolené prioritní hodnoty vyrovnané. Nelze tudíž určit jednu hodnotu, která je dominantní. Podle mého názoru obě skupiny respondentů preferují všestranný rozvoj dítěte a nepreferují pouze jednu hodnotu. Zajímavé bylo sledovat, že nejnižší četnost ze všech zvolených hodnot u obou skupin vykazují mediální schopnosti a práce s počítačem. Ta hodnota, které se děti ve svém denním čase věnují velmi často, rády a mají v ní velmi dobré znalosti. U některých dětí se občas projevuje už i určitá začínající závislost na počítači, což mi potvrdily jednak moje zkušenosti získané během praxe a také rozhovory s učitelkami a rodiči.

Pozitivním zjištěním pro mě byly i názory respondentů o vybavenosti dětí výchovnými hodnotami pro svůj budoucí život. Respondenti se domnívají, že děti vybaveny pro život jsou a to znamená, že mateřská škola naplňuje svoje poslání a očekávání rodičů, děti mají dostatečný prostor pro svoje činnosti a vzdělávání a rodiče jsou s prací učitelek spokojeni. Pozitivně hodnotím i odpovědi rodičů. Jejich znalosti, názory v oblasti předškolního vzdělávání a jejich porovnání s oficiálním dokumentem, přestože se nejedná o odbornou, ale o laickou veřejnost, jsou velmi dobré.

Také se mi potvrdilo očekávání, že někteří rodiče odmítnou vyjádřit vlastní názor veřejně na otázku spokojenosti s prací učitelek MŠ. Rodiče projeví obavu z porušení anonymity dotazníku a měli strach, že se negativní odpověď projeví v dalším vztahu rodič, dítě a učitelka. Myslím si, že reakce některých učitelek vůči záporným názorům rodičům jsou zřejmě negativní, proto se u skupiny rodičů objevila obava z odpovědi. Právě zpětná vazba od rodičů by měla být pro učitelku motivem, jak svoji práci zkvalitnit a posunout se v ní dál.

Co považuji za zásadní problém, který mi z vyhodnocení dotazníků vyplynul je opomenutí spolupráce mezi rodiči a mateřskou školou. U skupiny rodičů se možnost spolupráce neobjevila vůbec a u skupiny učitelek pouze v jedné oblasti a s velmi nízkou četností. Přitom této oblasti osobně přiřkládám velký význam. Jeví se mi jako stěžejní, zásadní. Domnívám se, že bez spolupráce rodičů a školy nelze kvalitně naplňovat předškolní vzdělávání. Naopak z odpovědí vyplynulo ze strany učitelek, že rodiče vidí význam MŠ v zastupování rodiny a především v hlídání dětí. V několika případech se objevil negativní názor učitelek, že MŠ slouží rodičům k odkládání svých dětí. Přitom v odpovědích rodičů tento názor nezazněl ani v jednom případě. Rodiče tento význam MŠ, jak vyplývá z odpovědí, nesdílí. Usuzuji, že právě větší spolupráce mezi oběma stranami by pomohla vzájemně poznávat jednotlivé názory a očekávání respondentů a zabránila by i vzniku mylných názorů či nedorozumění.

Co říct na závěr praktické části? Tento vzorek respondentů samozřejmě nemůže být brán jako vzorek reprezentativní vzhledem ve vztahu k celé České republice. Ale přesto mě některé názory respondentů obou skupin překvapily a otvírají mi další nezodpovězené otázky, na které by bylo zajímavé hledat odpovědi. Jak může učitelka MŠ vykonávat svoji práci bez důrazu na spolupráci s rodiči? Proč se rodiče bojí vyjádřit svůj negativní názor z obavy, že se odrazí na vztahu učitelky k dítěti? Vždyť učitelka MŠ je odborník, profesionál, pro kterého je zpětná vazba nutností, aby se mohl dále profesně i lidsky rozvíjet a zdokonalovat. A také je tím, kdo má rodičům pomáhat, vést je a spolupracovat s nimi a to nejen v případě, kdy si rodiče neví rady. Z tohoto pohledu nejde přece jen o samotné vzdělávání. V době tvorby rámcových programů na školách je třeba za každým učivem vidět především dítě, ke kterému má naše úsilí směřovat.

Závěr

Nejen dnes je existenciálním problémem otázka, čím vybavit své děti do budoucna. V každé době si rodiče přáli pro své děti jen to nejlepší. Tak proč je to v současné době tak obtížné? S výchovou je to podobné jako se zaručenými dietami. Vše se zdá být jasné. Nebo že by ne? Děti jsou dnes vystaveny vlivům, které představují masivní konkurenci skrovnému vlivu rodičů. Party kamarádů, média, počítače, móda, značky.... Nakonec se zdá, že rodičům zůstává spíše jen servisní funkce. Především je problémem to, že všechny změny nahání strach zejména nám dospělým. Ale abychom mohli děti připravit na budoucnost, musíme nejprve sami alespoň částečně proniknout do tajů budoucnosti. Musíme přitom prověřit mnoho starých jistot a také je podle možnosti zrevidovat. Rodiče často totiž přenáší svoji úzkost na své děti. Společnost vychovávající své děti v očekávání zkázy, se na nich proviňuje. My rodiče musíme dětem předkládat protiváhu tohoto základního pocitu. Mělo by jít o důvěru v budoucnost, v její možnosti a v šance, že lze jednat a něco změnit. To je minimum. V opačném případě nemáme před sebou tak jako tak žádnou budoucnost. Život je otevřený do všech stran. Skýtá nám překvapení a atraktivní zázraky v oblasti sebeproměňování. Domnívám se, že naše děti již nebudou mít ukončené vzdělání. Budou se totiž učit celý život. A pokud bude vše v pořádku, budeme se s nimi při učení neustále setkávat.

Do budoucna navrhuji výchovu k hodnotám, v jejímž rámci nebude dítě konfrontováno s hodnotami. Budoucí společnost, do které děti dorůstají, je svět nanejvýš rozdílných individuí, které hledají své osobní štěstí a prospěch. Aby se mohlo toto hledání podařit, potřebuje tento svět bohaté zásoby zdroje tolerance, smyslu pro fair play a čestnosti. Je to rozmanitost, co je v našem světě zdrojem bohatství. Spolehlivost a opravdovost dobrovolných přátelství a sociálních vazeb propůjčuje budoucímu světu jeho perspektivu. Myslím si, že naše děti se nebudou lépe prosazovat ve světě, jestliže z nich uděláme jen vysoce ctnostní automaty na úspěch. Ve svém budoucím osobním i profesním životě nebudou zřejmě vyhrávat nadprůměrně schopní snaživci, ale jedinci, kteří se budou umět rychle orientovat. Tedy budou umět akceptovat i okliky a dokáží objevit i postranní uličky. Dobře zvládnutý pád, to bude podstatná životní deviza budoucnosti. Jak jinak by měly naše děti v dospělosti zvládat komplikované životní proměny, když ne díky schopnosti nacházet i na těch nejkrušnějších situacích něco komického?

Ve své práci jsem se zaměřila na hodnoty ve výchově dětí předškolního věku a právě toto období považuji za nejdůležitější v životě člověka, ve kterém si děti osvojují základy hodnot, které jim později pomohou, aby v životě obstály a byly šťastné. Jednou budou předávat své postoje, názory a hodnoty svým dětem, tak jak je ony převzaly od nás a my zase od svých rodičů. Patent na šťastnou budoucnost neexistuje. Jisté je jedno. Naše děti mohou již v předškolním věku získat základy, jakými jsou vzdělání, vnitřní síla, ale i pokrokový životní postoj. A také klíčové schopnosti, které jim budou později otevírat dveře při jejich cestě životem v neklidném světě, který bude určován spíše změnami než stálostí.

Děti potřebují především důvěru ve vlastní schopnosti a to nejlepší vzdělání a výchovu. Rodiče jsou první a zároveň nejtrvalejší vzdělávací a výchovnou instituce. Jen pokud dají rodiče svým dětem lásku a pozornost, mohou se z nich stát zodpovědní lidé. Mateřská škola může plnit důležitou úlohu v podpoře rodin při výchově a v poskytování kvalitní péče a vzdělávání pro děti a jejich rodiče. Podle výsledků praktické části této práce mohu konstatovat, že toto poslání se mateřským školám daří naplňovat ke spokojenosti rodičů i dětí. Je třeba myslet na včasnou podporu dětí, protože o jejich šancích rozhoduje do značné míry prvních šest let života.

Již nyní vyplývá z této práce celá řada dalších otázek, na které by bylo zajímavé hledat odpovědi. Jsou schopny děti využívat položené základy hodnot mateřskou školou i při vstupu na základní školu? Je důležitější dítě rozvíjet všestranně nebo se soustředit na rozvoj jeho individuálních předpokladů? Ovlivní sociální kompetence dětí jejich budoucí vztahy v dalším prostředí? V podstatě se dá konstatovat, že nelze stanovit univerzální recept pojetí výchovy dětí, protože utváření a rozvíjení člověka, který vyznává určité hodnoty, není pouze otázkou výchovy, ale také podléhá vlivu bezpočtu dalších faktorů. Osvojování si hodnot ve výchově je současně vědou i uměním.

Doufám, že tato bakalářská práce rodiče, učitelky mateřských škol i další veřejnost dovede k zamyšlení a přesvědčí je o tom, že co platilo ještě včera, bývá dnes většinou již překonáno a že je důležité vědět, jaké schopnosti a hodnoty budou v tomto století rozhodující a jak si je mohou již dnes naše děti osvojit. Děti potřebují naši pomoc a pozornost, které jim pomohou zvládnout všechny nástrahy života v současné společnosti.

Resumé

Název závěrečné bakalářské práce zní: „Hodnoty ve výchově dětí předškolního věku“. Toto téma jsem si zvolila proto, že se po celou svoji profesní kariéru věnuji dětem předškolního věku jako učitelka mateřské školy a jsem přesvědčena, že právě toto období je velmi důležité, zásadní pro utváření hodnot a klíčových kompetencí dětí.

Teoretická část je rozdělena do pěti kapitol. V první kapitole se zabývám vymezením pojmu hodnota, jejich důležitostí ve výchově dětí a vlivem školy na hodnotovou orientaci dítěte.

Ve druhé kapitole se zamýšlím nad současnou rodinou, která je ústřední životní hodnotou a důležitou sociální institucí pro dítě.

Třetí kapitola popisuje socializační proces dítěte předškolního věku. Řeší téma socializace, průběhu socializace, jejich činitelů a mechanismů. Zabývá se i otázkou socializačních možností školy a rodiny.

Ve čtvrté kapitole řeším pojetí předškolního vzdělávání podle Rámcového vzdělávacího programu pro předškolní vzdělávání, a to zejména úkoly a cíle vzdělávání a klíčové kompetence dětí v kontextu s prosociální vybaveností dětí tohoto věku.

V páté kapitole se zabývám hodnotami, které jsou důležité pro budoucí život dítěte. Zvláště se jedná o vzdělávání, vnitřní sílu dítěte a klíčové dovednosti – flexibilitu, komunikaci, mediální kompetence, kreativitu, řešení konfliktů, organizační schopnosti a odolnost vůči stresu.

Praktická část se zaměřuje na průzkum postojů rodičů a učitelek mateřských škol. Šetření zjistilo, jaké požadavky a očekávání mají rodiče vzhledem ke svým dětem z hlediska priorit výchovy, vzdělávacích oblastí, významu a podmínek mateřské školy. Dále šetření zjistilo přístupy a názory učitelek mateřských škol ve stejných oblastech. V závěru praktické části došlo ke konfrontaci požadavků a přístupů těchto dvou skupin (rodiče, učitelky) s požadavky Rámcového vzdělávacího programu pro předškolní vzdělávání.

Summary

The title of my bachelor thesis is The values in pre – school education. This work is based on literature as well as on autor’s experience. I have chosen this topic because I have been interested in pre – school children and their education for many years. I am convinced that this period is very important for formation of values and key competences. There are two parts of my work – theoretical and practical.

The teoretical part is divided into 5 chapters The first chapter deals with che values and their importance in upbringing children. It is also interested in influence of school on the values of children.

The second chapter is concemed with contemporany families which is central value and important social institution for a child.

The process of socialization of pre – school child is described in the third chapter. It solves the guestion of socialization, the process itself, its agents and mechanisms. It also deals with the question of possibilities of school and family in the process socialization.

The fourth chapter is about pre – school education according to General educational framework for pre – school education.

This chapter deals mainly with aims of education and key competences.

The fifth chapter is interested in the values which are important for future life of children. These are mainly education, inner power of children, key competences – flexibility, communication, media competence, creativity, solution of conflicts, organization abilities and stress resistance.

The practical part is interested in attitudes of parents and kindergarten teachers. Educational requierements and expectations of parents to their children were found out. Opinions of kindergarten teachers about the same problems were found out. At the end of the practical part were both opinions confronted with the requieremts of General educational framework.

Anotace

Závěrečná bakalářská práce řeší téma: „Hodnoty ve výchově dětí předškolního věku.“ Teoretická část se zabývá socializačním procesem dětí předškolního věku, klíčovými kompetencemi v kontextu se sociální vybaveností dítěte. Je zaměřena na hodnoty a názory, které si děti v rodině i v mateřské škole osvojují. Jde o zjištění, zda i v současné době se daří naplňovat v praxi myšlenky o rozvoji osobnosti dítěte a jeho sociálních kompetencích. Praktická část zjišťuje požadavky a očekávání rodičů vzhledem ke svým dětem a názory učitelek mateřských škol. V závěru práce jde o konfrontaci vyjádřených požadavků těchto dvou skupin s požadavky Rámcového vzdělávacího programu pro předškolního vzdělávání.

Klíčová slova

Hodnota, výchova, rodina, socializační proces, sociální instituce, socializační možnosti školy, prosociální chování, klíčové kompetence, rámcový vzdělávací program

Annotation

The bachelor work „The values in pre – school education“ is divided into theoretical and practical part. Theoretical part deals with the process of socialization of pre – school children. It also deals with key competences of pre – school children. T is interested mainly in values, opinions and habits which are mastered in families and kindergarten. This part thinks about raising the values by teachers and parents. There is the question if thought about development of children and their competences are being successfully fulfilled these days. The aim of the practical part is to find out the requieremts of parents to their children and opinions of kindergarten children who have special education. At the end of the work these requierements are compared with general educational framework.

Keywords

Value, education, family, the process of socialization, social institutions, social possibilities of school, pre – school education, competences, general educational framework.

Seznam použité literatury

- 1) Bílá kniha – národní program rozvoje vzdělávání v České republice. Praha : Tauris, 2001, 98 s. ISBN 80 – 211 – 0372 – 8.
- 2) České vzdělávání a Evropa. Strategie rozvoje lidských zdrojů při vstupu do Evropské unie. Praha : Tauris, 1999, 88 s. ISBN 80 – 211 – 0312 – 4.
- 3) EYROVA, Linda; EYRE, Richard. Jak naučit děti hodnotám. 2. vyd. Praha : Portál, 2007, 160 s. ISBN 978 – 80 – 7367 – 275 – 1.
- 4) GAVORA, Petr. Úvod do pedagogického výzkumu. Brno : Paido, 2001, 207 s. ISBN 80 – 85931 – 79 – 6.
- 5) HAVLÍK, Radomír; KOŤA, Jaroslav. Sociologie výchovy a školy. 1. vyd. Praha : Portál, 2002, 184 s. ISBN 80 – 7178 – 635 – 7.
- 6) HELUS, Zdeněk. Sociální psychologie pro pedagogy. 1. vyd. Praha : Grada Publishing, 2007, 280 s. ISBN 978 – 80 – 247 – 1168 – 3.
- 7) CHRÁSTKA, Miroslav. Metody pedagogického výzkumu : Základy kvantitativního výzkumu. 1. vyd. Praha : Grada Publishing, 2007. ISBN 978 – 80 – 247 – 1369 – 4.
- 8) JANOUŠEK, Jaromír. Sociální psychologie. 1. vyd. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1988, 192 s. ISBN 14 – 683 – 88.
- 9) KRAUS, Blahoslav. Základy sociální pedagogiky. 1. vyd. Praha : Portál, 2008, 216 s. ISBN 978 – 80 – 7367 – 383 – 3.
- 10) MATĚJČEK, Zdeněk; LANGMEIER, Josef. Počátky našeho duševního života. Praha : Panorama, 1986, 365 s. ISBN 11 – 060 – 86.
- 11) MATOUŠEK, Oldřich. Rodina jako instituce a vztahová síť. 3. vyd. Praha : Slon, 2003, 161 s. ISBN 80 – 86429 – 19 – 9.
- 12) MURPHYOVÁ – WITTOVÁ, Monika; STAMEROVÁ – BRANDTOVÁ, Petra. Připravte své dítě do života. 1. vyd. Praha : Grada Publishing, 2004, 160 s. ISBN 978 – 80 – 247 – 2082 – 1.
- 13) PELIKÁN, Jiří. Výchova pro život. 1. vyd. Praha : ISV – nakladatelství, 1997, 105s. ISBN 80 – 85866 – 23 – 4.

- 14) SMOLÍKOVÁ, Kateřina; kolektiv autorů. Rámcový vzdělávací program pro ředškolní vzdělávání. Praha : Výzkumný ústav pedagogický, 2004.
- 15) SVOBODOVÁ, Eva. Prosociální činnosti v předškolním vzdělávání. Praha : Nakladatelství Dr. Josef Raabe, 2007, 133 s. ISBN 80 – 86307 – 39 – 5.
- 16) TRPIŠOVSKÁ, Dobromila; VACÍNOVÁ, Marie. Sociální psychologie. 1. vyd. Praha : Univerzita J.A. Komenského, 2007, 156 s. ISBN 978 – 80 – 86723 – 30 – 3.
- 17) UNESCO – Mezinárodní dokument : Učení je skryté bohatství. Vzdělání pro 21. století. 121 s.
- 18) <http://www.rvp.cz>. Metodický portál – inspirace a zkušenosti učitelů
- 19) <http://www.wiki.rvp.cz/Knihovna/1.Pedagogicky-lexikon/S/Socializace>
- 20) <http://www.Studium.propsychology.cz/system/files/Socializace>
- 21) <http://www.welcome.wz.cz/psychologie/zakladypsych.doc>
- 22) <http://www.iucitele.cz/Studovna...2chodnotyvevychove>
- 23) http://www.ped.muni.cz/wedu/Body/Stud_mat/APdE/apl_ped.doc
- 24) <http://www.ksb.cz/cs/onas/nase-hodnoty>
- 25) <http://userweb.pedf.cuni.cz/strop/dokumenty/Sociologievychovyaskoly>
- 26) <http://www.specialnipedagogika.cz/socius/mat/socped-07-08/Kovarova.doc>

Seznam příloh

Příloha č.1

Dotazník pro rodiče

Příloha č.2

Dotazník pro učitelky MŠ

DOTAZNÍK PRO RODIČE DĚTÍ NAVŠTĚVUJÍCÍCH MŠ

Vážení rodiče,
ráda bych vás požádala o vyplnění dotazníku, jehož cílem je zjištění hodnot ve výchově u dětí předškolního věku. Vyplnění dotazníku je dobrovolné, anonymní a pokud na některé otázky nechcete odpovídat, nemusíte. Studuji obor sociální pedagogika na vysoké škole a tento Vámi vyplněný dotazník mi poslouží jako podklad pro zpracování závěrečné práce.

Děkuji Vám za spolupráci a ochotu sdělit svoje názory.

Dana Rychlíková
MŠ Mozaika Jihlava
Místo poskytovaného vzdělání

Březinova 30

Statistické údaje:

- Věk dítěte : _____ (let)
- Počet dětí v rodině : _____
- Úplnost rodiny : úplná neúplná
- Soužití rodičů : manželství svobodní rozvedení neuvedeno
- Povolání a věk matky: _____
- Povolání a věk otce : _____
- Nejvyšší dosažené ukončené vzdělání matky: základní
 středoškolské s výučním listem
 středoškolské s maturitou
 vysokoškolské
- Nejvyšší dosažené ukončené vzdělání otce : základní
 středoškolské s výučním listem
 středoškolské s maturitou
 vysokoškolské

1. Jaké z uvedených hodnot považujete u svého dítěte za prioritní? (zaškrtněte)

- vzdělání vnitřní síla dítěte schopnost řešit konflikty týmový duch flexibilita
- komunikace mediální schopnosti (PC) kreativita organizační schopnosti odolnost vůči stresu
- hodnota, která není uvedena (uved'te jaká) _____

2. Jakou formou se mu tyto hodnoty snažíte vštěpovat a předávat?

3. Myslíte si, že vaše dítě začíná být vybaveno pro svůj budoucí život určitými základy?

4. Jaké podmínky by měla MŠ podle vašeho názoru splňovat?

5. Jaké oblasti vzdělávání v MŠ jsou podle vašeho názoru pro vaše dítě důležité a očekáváte, že je bude učitelka MŠ nejvíce podporovat a rozvíjet?

6. Na co by především měly mít děti v MŠ dostatek času a prostoru?

7. Jaké předpoklady by podle vás měla splňovat učitelka MŠ?

8. Jak MŠ, kterou navštěvuje vaše dítě, naplňuje vaše očekávání?

9. Jak vy hodnotíte práci učitelek ve třídě, kterou navštěvuje vaše dítě?

10. V čem vidíte největší význam MŠ pro vás a vaše dítě?

DOTAZNÍK PRO UČITELKY MATEŘSKÝCH ŠKOL

Vážené kolegyně,

ráda bych vás požádala o vyplnění dotazníku, jehož cílem je zjištění hodnot ve výchově dětí předškolního věku. Vyplnění dotazníku je dobrovolné, anonymní a pokud na některé otázky nechcete odpovídat, nemusíte. Studuji obor sociální pedagogika na vysoké škole a tento Vámi vyplněný dotazník mi poslouží jako podklad pro zpracování závěrečné práce.

Děkuji Vám za spolupráci a ochotu sdělit svoje názory.

Dana Rychlíková
MŠ Mozaika Jihlava
Místo poskytovaného vzdělávání Březinova 30

Statistické údaje :

➤ Vzdělání středoškolské s maturitou vysokoškolské

➤ Věk

➤ Délka praxe ve školství

1. Jaké z uvedených hodnot považujete u vašich dětí za prioritní? (zaškrtněte)

vzdělání vnitřní síla dítěte schopnost řešit konflikty týmový duch flexibilita

komunikace mediální schopnosti (PC) kreativita organizační schopnosti odolnost vůči stresu

hodnota, která není uvedena (uved'te jaká) _____

2. Jakou formou se jim tyto hodnoty snažíte vštěpovat a předávat?

3. Myslíte si, že vaše děti ve třídě začínají být vybaveny pro svůj budoucí život určitými základy?

4. Jaké podmínky by měla MŠ podle vás splňovat?

5. Jaké oblasti vzdělávání V MŠ jsou dle vašeho názoru pro vaše děti důležité a chcete je u dětí nejvíce rozvíjet a podporovat?

6. Na co by především měly mít děti v MŠ dostatek prostoru a času?

7. Jaké předpoklady by podle vás měla mít učitelka MŠ?

8. Myslíte si, že vaše MŠ naplňuje očekávání rodičů ?

9. Myslíte si, že rodiče jsou s vaší prací spokojeni?

10. V čem vidíte největší význam MŠ pro rodiče a jejich děti?

